

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

DOMÁCNOST MARIE TEREZIE ZE SCHWARZENBERKU V POLOVINĚ 18. STOLETÍ

Vedoucí práce: doc. PhDr. Rostislav Smíšek, Ph.D.

Autor práce: Bc. Petra Suchanová

Studijní obor: Navazující Česko-německá areálová studia – Historie

Ročník: čtvrtý

2022

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

České Budějovice 5. 12. 2022

Petra Suchanová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Rostislavu Smíškovi, Ph.D., za jeho odborné vedení mé diplomové práce, cenné rady, užitečné připomínky a poskytnutí potřebných odborných materiálů.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zabývá domácností Marie Terezie ze Schwarzenberku, rozené z Lichtenštejna, v první polovině 18. století. Na základě rozboru bohatého souboru badatelsky dosud nevyužitých písemných pramenů – především kalendáře ke psaní z let 1742 až 1744 – se autorka pokusila zrekonstruovat domácnost zmíněné schwarzenberské šlechtičny. Práce tematizuje nejen složení jejího dvora, ale také zejména náboženský mecenát, jenž představoval na prahu novověku jednu z nejvyšších položek v rozpočtu každého šlechtice. Nedílnou součástí pojednání rovněž tvoří rekonstrukce hmotného vybavení domácnosti Marie Terezie ze Schwarzenberku, do kterého se promítala její urozenost a společenské postavení. Stranou pozornosti neponechává ani šlechtickou zábavu.

Annotation

The thesis deals with the household of Maria Theresia of Schwarzenberg, born of Liechtenstein, in the first half of the 18th century. Based on an analysis of a rich set of previously unutilised written sources – especially the written calendar from 1742 to 1744 – the author tried to reconstruct the household of the aforementioned noblewomen. The attention is paid not only to the composition of her court, but also to her religious patronage, which represented one of the highest items in the budget of every nobleman in the early modern society. Furthermore, the reconstruction of the material equipment of the household of Maria Theresia of Schwarzenberg will also be of interest, which reflected her noble and social status. The author likewise focused on the noble amusements.

Obsah

1. Úvod	7
2. Marie Terezie ze Schwarzenberku	21
3. Domácnost šlechtičny	34
3.1 Služebnictvo	36
3.2 Mecenát	42
3.3 Hmotné vybavení	47
3.4 Šatstvo	50
3.5 Šlechtická zábava	54
4. Závěr	58
5. Seznam použitých pramenů a literatury	62
5.1 Nevydané prameny.....	62
5.2 Vydané prameny a staré tisky	62
5.3. Literatura	62
5.4 Internetové zdroje.....	75
6. Obrazové přílohy	76

1. Úvod

Schwarzenberkové patřili v raném novověku k významným a velmi vlivným šlechtickým rodům, jehož příslušníci pravidelně a velkou měrou zasahovali do dění v habsburské monarchii i v samotné Evropě. Dějiny rodu sahají hluboko do 12. století. Svůj původ odvozují od pánů ze Seinsheimu, kteří sídlili na tvrzi Seinsheim nacházející se v Dolních Frankách.¹ Z těchto důvodů se schwarzenberský rod a jeho příslušníci již dlouhou dobu těší pozornosti českých i zahraničních historiček a historiků.

Jeden z prvních pokusů o zachycení historie Schwarzenberků představuje německy koncipované dílo schwarzenberského archiváře Adolfa Františka Bergera, které sepsal v druhé polovině 19. století.² Tento vodňanský rodák se v něm zaměřil na dějiny schwarzenberského rodu od středověkých počátků až do své současnosti. O několik desítek let později vyšla další důležitá publikace věnující se Schwarzenberkům od jiného schwarzenberského archiváře a historika Antonína Markuse.³ Ten se ubíral podobným směrem jako Berger a rozšířil historii rodu až do počátku 20. století. Jeho dílu nicméně chybí větší kritičnost a místy se v něm objevuje až přílišná idealizace jednotlivých příslušníků schwarzenberského rodu.

Roku 1963 zpracoval velmi zevrubně dějiny vlastního rodu historik a heraldik Karel VI. ze Schwarzenberku v německy psaném dvousvazkovém díle *Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg*.⁴ Jednu z novějších publikací o Schwarzenbercích představuje kulturně-historická práce kolektivu autorů pod vedením Martina Gažiho. V ní se zaměřili na období od 17. až do druhé poloviny 20. století.⁵ Je však třeba podotknout, že dílo se soustředí téměř výhradně na 19. a 20. století. Knihu tvoří celkem 45 studií od různých autorů na rozličná témata týkající se dějin

---

¹ Jiří ZÁLOHA, *Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenberku*, Hluboká nad Vltavou 1991, s. 3.

² Adolf Franz BERGER, *Das Fürstenhaus Schwarzenberg*, Wien 1866.

³ Antonín MARKUS, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, Třeboň 1936.

⁴ Karl zu SCHWARZENBERG, *Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg I-II*, Neustadt an der Aisch 1963. Část textů vyšla rovněž v českém překladu, které editoval literární historik Martin C. Putna. Srov. Martin C. PUTNA (ed.), *Karel VI. Schwarzenberg. Torzo díla*, Praha 2007.

⁵ Martin GAŽI (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008.

schwarzenberského rodu a působení jeho členů téměř ve všech oblastech života, které tvoří dohromady ucelenou, smysluplně uspořádanou strukturu.⁶

Důležitou platformu, jež se soustavně věnuje dějinám schwarzenberského rodu a jeho konkrétním příslušníkům, představuje časopis *Obnovená tradice*.⁷ Vychází dvakrát ročně (v červnu a prosinci). Vydává ho Historický spolek Schwarzenberg v Českých Budějovicích. K autorům a autorkám, kteří často přispívali do tohoto periodika, patří také bývalý schwarzenberský archivář Jiří Zálaha⁸ a archivářka Anna Kubíková.⁹ Jejich studie a publikace věnované Schwarzenberkům naleží ke stěžejním česky psaným pracím v bádání o tomto významném šlechtickém rodě.

Někteří historici a historičky upřeli svou pozornost přímo k jednotlivým příslušníkům schwarzenberského rodu. Romanistka Jitka Radimská se zaměřila ve svém bádání například na Marii Arnoštku z Eggenberku, rozenou ze Schwarzenberku, manželku Jana Kristiána z Eggenberku.¹⁰ Zabývala se zejména složením její knihovny

---

⁶ Výběrově další autoři a publikace k dějinám schwarzenberského rodu Milan BUBEN, *Schwarzenberkové primogenitura I*, *Střední Evropa* 11, 1995, s. 95-119; TÝŽ, *Schwarzenberkové sekundogenitura II*, *Střední Evropa* 12, 1996, s. 101-116; Milena LENDEROVÁ, *Tragický bál. Život a smrt Pavlína ze Schwarzenbergu*, Praha 2004; Zdeněk BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenberkové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005 (= *Monographia historica* 5); Ludmila OURODOVÁ-HRONKOVÁ, *Schwarzenbergové 1615-1789*, České Budějovice 2009; Václav GRUBHOFFER, *Pod závojem smrti. Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732-1914*, České Budějovice 2013.

⁷ Seznam studií v časopise od roku 1990 až do roku 2017 se nachází na webových stránkách *Obnovená tradice. Časopis historického spolku Schwarzenberg* [<http://www.hss.barok.org/clanky.php>, odkaz funkční k 7. 11. 2022].

⁸ Například Jiří ZÁLOHA, *Schwarzenberkové na Českém Krumlově*, *Obnovená tradice* 4, 1994, č. 10, s. 1-3; TÝŽ, *Hrabata ze Schwarzenberku – 1599*, *Obnovená tradice* 10, 1999, č. 19, s. 34-37; TÝŽ, *Vztahy Schwarzenbergů k panovnickému rodu v 18. století*, *Obnovená tradice* 10, 1999, č. 20, s. 30-32; TÝŽ, *O původu Schwarzenberků*, *Obnovená tradice* 12, 2001, č. 24, s. 55-57.

⁹ Pouze výběrově Anna KUBÍKOVÁ, *Schwarzenberské hrobky*, *Obnovená tradice* 4, 1993, č. 7, s. 1-3; TÁŽ, *Ferdinand ze Schwarzenberku – 300 let od úmrtí*, *Obnovená tradice* 14, 2003, č. 28, s. 30-31; TÁŽ, *Účast Jana Adolfa II. ze Schwarzenbergu na korunovaci anglické královny Viktorie*, *Obnovená tradice* 18, 2007, č. 36, s. 27-32; TÁŽ, *Zlatá svatba u Schwarzenbergů*, *Obnovená tradice* 19, 2008, č. 38, s. 9-11.

¹⁰ Jitka RADIMSKÁ, *Knihovna šlechtičny. Francouzské knihy Marie Ernestiny z Eggenbergu na zámku v Českém Krumlově*, České Budějovice 2007; Jitka RADIMSKÁ – Miroslava DURAJOVÁ, *Marie Ernestina von Eggenberg (1649-1719) als Sammlerin, Leserin und Übersetzerin*, in: Jill Bepler – Helga Meise (edd.), *Sammeln, Lesen, Übersetzen als höfische Praxis der Früher Neuzeit. Die böhmische Bibliothek der Fürsten Eggenberg im Kontext der Fürsten- und Fürstinnenbibliotheken der Zeit*, Wiesbaden 2010, s. 363-379; TÁŽ, *Ve znamení*

v Českém Krumlově. Na půdorysu dochované bibliotéky se následně pokusila nahlédnout na osobnost této urozené dámy a blíže ozřejmit její vztah k francouzské literatuře. Osudy Jana Adolfa a Ferdinanda ze Schwarzenberku se staly předmětem zájmu Rostislava Smíška.¹¹ Jeho četná díla v českém i německém jazyce analyzují jednak otázky sňatkových strategií Schwarzenberků nejen ve druhé polovině 17. století, ale také dvorské kariéry a komunikační sítě obou zmiňovaných knížat. Pod vedením výše uvedeného historika vzniklo rovněž množství kvalifikačních prací na téma Schwarzenberků. Šlo například o bakalářské a diplomové práce o zásobování schwarzenberské domácnosti v období baroka (Ondřej Stolička), analýzu svatebního veselí Adama ze Schwarzenberku na počátku 17. století (Nikola Michňová) či obraz nemocné šlechtičny Marie Justiny ze Schwarzenberku (Hanka Tlamsová).¹²

---

havranů. Knižní sbírka rodiny Eggenbergů na zámku v Českém Krumlově, Pelhřimov 2011 (= Bibliotheca viva 2); TÁŽ, Les livres et les lectures d'une princesse. Marie Ernestine d' Eggenberg et Bohême au XVIIe siècle, Marie Ernestine d' Eggenberg et sa bibliothèque en Bohême, Paris 2020.

¹¹ Rostislav SMÍŠEK, "Dvorská" kariéra očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku, Jihočeský sborník historický 73, 2004, s. 94-120; TÝŽ, *Deník Ferdinanda ze Schwarzenberku jako pramen historického bádání. Příspěvek k poznání mobility císařského dvora na sklonku 17. století*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechta na cestách v 16.-18. století*, Pardubice 2007, s. 129-161; TÝŽ, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009 (= Monographia historica 11); TÝŽ, *Šlechta a sňatek ve druhé polovině 17. století. Sňatková strategie Jana Adolfa a Ferdinanda ze Schwarzenberku*, Folia historica bohemia 24, 2009, s. 167-198; TÝŽ, *Císařský dvůr v polovině 17. století očima nejvyššího hofmistra arciknížete Jana Adolfa ze Schwarzenberku z roku 1657*, Folia historica bohemia 27, 2012, s. 263-314; TÝŽ, *Komunikační síť knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku na přelomu 17. a 18. století*, Theatrum historiae 9, 2011, s. 333-355; TÝŽ, *Die Heiratsstrategien der Fürsten zu Schwarzenberg 1600 bis 1750*, in: Ronald G. Asch – Václav Bůžek – Volker Trugenberger (edd.), *Adel in Südwestdeutschland und Böhmen 1450-1850*, Stuttgart 2013 (= Veröffentlichungen der Kommission für geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg 191, Reihe B), s. 127-154; TÝŽ (ed.), *Das Tagebuch Ferdinands zu Schwarzenberg aus den Jahren 1686-1688 und 1696-1697. Eine vollständige kritische Edition*, České Budějovice 2015 (= Documenta res gestas Bohemicas saeculorum XVI.-XVIII. illustrantia B/5). Osobností Ferdinanda ze Schwarzenberku se zabýval již v druhé polovině 19. století také historik Adam WOLF, *Fürst Ferdinand von Schwarzenberg. 1652-1703*, in: týž (ed.), *Geschichtliche Bilder aus Österreich II*, Wien 1880, s. 146-197.

¹² Nikola MICHŇOVÁ, *Svatba Adama ze Schwarzenberku s Markétou z Pallantu roku 1613*, České Budějovice 2011 (bakalářská práce); Hanka TLAMSOVÁ, *Marie Justina ze Schwarzenberku. Obraz (nemocné) šlechtičny v polovině 17. století*, České Budějovice 2012 (bakalářská práce); Ondřej STOLIČKA, *Zásobování schwarzenberské domácnosti ve druhé polovině 17. století*, České Budějovice 2015 (diplomová práce). Dále také Veronika JUHAŇÁKOVÁ, *Holdování panství Třeboň knížeti Ferdinandovi ze Schwarzenberku roku 1683*, České Budějovice 2010 (bakalářská práce); Kristýna BAUEROVÁ, *Jan Adolf ze*

Ačkoliv schwarzenberký rod a jeho jednotliví příslušníci tvoří v současnosti nedílnou součást evropského historického bádání,¹³ osobnost Marie Terezie ze Schwarzenberku, rozené z Lichtenštejna, zatím stála stranou pozornosti historiček a historiků. Doposud tak stále neexistuje její komplexní biografie. O kněžně se většina autorů stručně zmiňuje pouze v rámci výkladu o jejím manželovi Josefu Adamovi ze Schwarzenberku, avšak bližší informace o jejích životních osudech zatím chybí. Kromě již zmíněné literatury ke Schwarzenberkům proto autorka práce musela použít genealogické příručky a lexikony, kde jsou uvedeny základní faktografie k dějinám šlechty.¹⁴ Předně je třeba zmínit práci Constantina von Wurzbacha *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich*.¹⁵

Ke studiu o domácnosti šlechtičny Marie Terezie ze Schwarzenberku v polovině 18. století byla pro autorku podstatná kapitola z rozsáhlé knihy o dějinách šlechty od Petra Mati *Svět české aristokracie*, ve které analyzoval nejen šlechtickou rodinu a s ní spjaté rodinné vztahy, ale také domácnost a její struktury.¹⁶ Podobnému tématu se věnoval rovněž Ivo Cerman ve své syntetizující práci věnované šlechtické kultuře v době osvícenství, kde v rámci rozboru literární činnosti urozenců upřel svou pozornost také k rodinnému životu šlechtičen.¹⁷ K výzkumu ženské části raně novověkých šlechtických dvorů přispěla svými studii také rakouská historička Beatrix Bastlová, která se zabývala především rolí šlechtičen v rakouských zemích a jejich každodenním životním

---

Schwarzenberku a řád Zlatého rouna, České Budějovice 2014 (bakalářská práce); Petra KYRYANOVÁ, *Schwarzenberkové a les ve druhé polovině 17. století a na počátku 18. století*, České Budějovice 2017 (bakalářská práce); Marie NOVÁČKOVÁ, *Marie Františka a Ferdinand ze Schwarzenberku. Průběh výběru vhodného ženicha pro dceru očima urozeného otce*, České Budějovice 2017 (bakalářská práce); Ondřej KRÍŽ, *Španělská korespondence Jana Adolfa ze Schwarzenberku*, České Budějovice 2019 (diplomová práce); Petra KYRYANOVÁ, *Schwarzenberské lesní hospodářství v letech 1650-1750*, České Budějovice 2020.

¹³ Olivier CHALINE – Ivo CERMAN (edd.), *Les Schwarzenberg. Une famille dans l'histoire de l'Europe XVIe – XXIe siècles*, Paris 2012; Wolfgang WÜST, *Die Schwarzenberg in Franken und Böhmen. Freiherren – Grafen – Fürsten*, Jahrbuch für frankische Landesforschung 74, 2014, s. 113-130.

¹⁴ Jiří KUBEŠ, *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750). Úvod k tématu*, in: týž (ed.), *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750)*. Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů, Pardubice 2007, s. 12.

¹⁵ Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich I-LX*, Wien 1856-1891. Více o genealogických příručkách a lexikonech J. KUBEŠ, *Vyšší šlechta v českých zemích*, s. 12-14.

¹⁶ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, s. 535-572.

¹⁷ Ivo CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011.

stylem na prahu novověku.¹⁸ Poznání života dvorních dam u vídeňského dvora v 17. století se věnovaly též Katrin Kellerová¹⁹ a Susanne Claudine Pilssová.²⁰

Pro vypracování předkládané diplomové práce byly důležité rovněž publikace zabývající se oblastí ženské módy v raném novověku. Této problematice se věnovala již v devadesátých letech 20. století Ludmila Kybalová.²¹ Ta se zaměřila na dějiny odívání v Evropě v různých časových údobích – od starověku až po současnost. Ve svém výzkumu reflektuje také významné politické události, které ovlivňovaly vývoj oděvu. Velký význam pro toto pojednání měla také díla pocházející z pera Aleny Nachtmannové.²² Svou pozornost směřovala zejména k vývoji oděvní kultury v českých zemích v 17. století. Jednu z novějších publikací pak představuje práce Mileny Hajné, která ve svém bádání sledovala oděvní zvyklosti šlechty. Také se pokusila odhalit významy rozličných oděvních symbolů a jejich prostřednictvím proniknout do myšlenkového světa raně novověkého člověka.²³

---

¹⁸ Beatrix BASTL, *Das Österreichische Frauenzimmer. Zur Rolle der Frau im höfischen Fest- und Hofleben 15. bis 17. Jahrhundert*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 79-105. Dále také TÁŽ, *Tugend, Liebe, Ehe. Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, Wien-Köln-Weimar 2000. V českém prostředí se obecně tématem dějin žen dlouhodobě zabývají Milena Lenderová, Jana Ratajová, Lucie Storchová. Srov. Milena LENDEROVÁ (ed.), *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002; Jana RATAJOVÁ – Lucie STORCHOVÁ (edd.), *Nádoby mdlé, hlavy nemající? Diskursy panenství a vdovství v české literatuře raného novověku*, Praha 2008; TYTĚŽ (edd.), *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření boží. Diskursy manželství v české literatuře raného novověku*, Praha 2009; Milena LENDEROVÁ – Božena KOPIČKOVÁ – Jana BUREŠOVÁ – Eduard MAUR (edd.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009; Jana RATAJOVÁ – Lucie STORCHOVÁ (edd.), *Žádná ženská člověk není. Polarizace genderů v českojazyčné literatuře druhé poloviny 18. století*, Praha 2010.

¹⁹ Katrin KELLER, *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*, Wien 2005.

²⁰ Susanne Claudine PILS, *Schreiben über Stadt. Das Wien der Johanna Theresia Harrach 1639-1716*, Wien 2002.

²¹ Ludmila KYBALOVÁ, *Dějiny odívání. Barok a rokoko*, Praha 1997.

²² Alena NACHTMANNOVÁ, *Mezi tradicí a módou. Odívání v Čechách od renesance k baroku*, Praha 2012; TÁŽ, *Módní oděv raného novověku jako symbol společenského postavení*, in: Alena Nachtmannová – Olga Klapetková (edd.), *Oděv v Čechách ve středověku a raném novověku. Sborník příspěvků ze specializované konference uspořádané Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm středních Čech v Praze 14. října 2015*, Praha 2015.

²³ Milena HAJNÁ, *Šaty chodící, každodennost a symbolika ve šlechtickém šatníku raného novověku*, České Budějovice 2016.

Důležitou roli v životě Marie Terezie ze Schwarzenberku hrál mecenát (zejména náboženský), pod který spadaly nejrůznější projevy štědrosti. Ten tvořil jednu z nejvyšších položek v rozpočtu každého šlechtice a šlechtičny. Zdrojem informací ohledně zbožnosti schwarzenberské šlechtičny byla v první řadě práce Jiřího Mikulce, ve které se zabýval barokní zbožností v Čechách a na Moravě v 17. a 18. století.²⁴ Autor se zde snažil zodpovědět rozličné otázky týkající se náboženského vnímání, barokních kultů a rituálů v pobělohorském období. Rovněž zde věnoval pozornost posmrtnému životu. Další neméně významné dílo vztahující se k této problematice pochází od rakouské historičky Anny Corethové.²⁵ Ta se ve své publikaci zaměřila na katolickou zbožnost Habsburků, která měla vliv na kulturu celé habsburské monarchie. Opomenout nelze ani knihu *Zbožnost, účelnost, reprezentace* od Michala Šroněka, Kateřiny Horníčkové a Jana Ivanegy.²⁶ Ti se zabývali Schwarzenberky a jejich církevním patronátem v 17. a 18. století, který se týkal zejména pořizování vnitřního vybavení kostelů na schwarzenberských panstvích. Vírou a barokní zbožností příslušníků schwarzenberského rodu se ve svých studiích rovněž zabývali Martin Gaži,²⁷ Marie Ryantová²⁸ a Zdeňka Prokopová.²⁹

Významnou součástí domácnosti Marie Terezie ze Schwarzenberku tvořilo služebnictvo, kterým se tato urozená dáma obklopovala. Již v devadesátých letech 20. století se otázkami týkajícími se složení dvora zabývala Jaroslava Hausenblasová.³⁰ Ta se

---

²⁴ Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Příbram 2013.

²⁵ Anna CORETHOVÁ, *Pietas Austriaca. Fenomén rakouské barokní zbožnosti*, Olomouc 2013.

²⁶ Michal ŠRONĚK – Kateřina HORNÍČKOVÁ – Jan IVANEGA, *Zbožnost, účelnost, reprezentace. Zařizování kostelů na schwarzenberských panstvích v 17. a 18. století*, České Budějovice 2020.

²⁷ Martin GAŽI, *Schwarzenbergové a „jejich“ svatá místa v předmoderních Čechách. Ke kultovním funkcím šlechty a památkám na ně*, in: Martin Gaži – Petr Pavelec (edd.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 141-166.

²⁸ Marie RYANTOVÁ, *Církevní patronát Eggenberků a Schwarzenberků na přelomu 17. a 18. století (1694-1730)*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600-1700)*, České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 617-637.

²⁹ Zdeňka PROKOPOVÁ, *Soukromá kaple s oltářikem Panny Marie Altöttinské v barokním apartmá na zámku Český Krumlov*, in: M. Gaži – P. Pavelec (edd.), *Český Krumlov*, s. 167-183; Jiří HAVLICE – Robert ŠIMŮNEK – Roman LAVIČKA – Petr PAVELEC – Zdenka PALOUŠOVÁ – Zdeňka PROKOPOVÁ – Libuše SEMECKÁ, *750 let Kájova*, Kájov 2013.

³⁰ Jaroslava HAUSENBLASOVÁ, *Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II. z let 1580, 1584 a 1589*, Paginae Historiae. Sborník státního ústředního archivu v Praze 4, 1996, s. 39-151; TÁŽ, *Der*

v rámci výzkumu dějin umění a kultury na dvoře císaře Rudolfa II. věnovala mimo jiné také skladbě císařského dvora a pokusila se o prosopografickou analýzu osob v okolí panovníka. Přínosnou analytickou publikací k tomuto tématu je rovněž *Věk urozených* od Václava Bůžka, Josefa Hrdličky, Pavla Krále a Zdeňka Vybírala, kteří se věnovali šlechtickému dvoru v raném novověku a jeho struktuře. Velký význam pro tuto práci měla rovněž studie od Markéty Korychové. Ta na základě rozboru účetních pramenů zaměřila svou pozornost na personální složení dvora eggenberského knížete Jana Kristiána a Marie Arnoštky, rozené ze Schwarzenberku, v Českém Krumlově.³¹ Jedna z novějších studií s podobným námětem pochází od historika Jiřího Kubeše, který se pokusil přiblížit pestrobarevný obraz složení služebnictva na šlechtických dvorech v českých zemích v letech 1550 až 1750. Zmínil zde rovněž různá úskalí při rekonstrukci dvora, zejména pak ve vztahu k jeho velikosti.³²

Stranou pozornosti nelze nechat ani hmotné předměty v domácnosti schwarzenberské šlechtičny, jež sloužily především k její reprezentaci. V osmdesátých a devadesátých letech 20. století se obecně dějinami hmotné kultury zabýval Josef Petráň, který společně s kolektivem autorů publikoval syntézu zaměřující se na oblasti každodenního života různých sociálních vrstev v širokém časovém rozmezí.³³ Větší a soustavnější pozornosti se dostalo šlechtickým sídlům a jejich interiéřům v 17. a 18. století až po roce 2000. K této problematice přispěly zejména práce od již zmiňovaného Jiřího Kubeše,³⁴ Radmily Pavlíčkové³⁵ či historika umění Jana Ivanegy.³⁶ Rovněž

Hof Kaiser Rudolfs II. Eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576–1612, Praha 2002 (= Fontes historiae artium IX).

³¹ Markéta KORYCHOVÁ, *Každodenní život v českokrumlovské zámecké rezidenci za Eggenberků*, České Budějovice 1996 (diplomová práce); TÁŽ, *Personální složení dvora Jana Kristiána z Eggenberku a jeho manželky Marie Arnoštky v Českém Krumlově mezi léty 1665-1719*, Jihočeský sborník historický 69-70, 2000-2001, s. 30-51.

³² Jiří KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten in den böhmischen Ländern in den Jahren 1550-1750*, in: Anna FUNDÁRKOVÁ – István FAZEKAS a kol. (edd.), *Die weltliche und kirchliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wiener Kaiserhof im 16.-17. Jahrhundert*, Wien 2013, s. 273-299.

³³ Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury I/1-2*, Praha 1985; TÝŽ, *Dějiny hmotné kultury II/1-2*, Praha 1997.

³⁴ Jiří KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, České Budějovice 2006 (disertační práce).

³⁵ Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelkorna 1664-1695*, Olomouc 2001.

³⁶ Jan IVANEGA, *Hluboká. Lovecký zámek Ohrada a schwarzenberská sídla na panství Hluboká nad Vltavou*, Praha 2014.

jihocheský historik Václav Bůžek se tomuto tématu věnoval. Ve svých studiích využil koncept symbolické komunikace vypracovaný německou historičkou Barbarou Stollberg-Rilingerovou, na jehož základě se snažil proniknout do myšlenkového světa urozených jedinců na prahu novověku.³⁷ Pozornost je třeba věnovat též publikační činnosti Národního památkového ústavu. Jednu z takových prací představuje veskrze popisně orientované dílo z pera Evy Lukášové a Věry Smolové, které analyzovalo dva nejstarší dochované zámecké inventáře v Jindřichově Hradci.³⁸ V domácnosti Marie Terezie ze Schwarzenberku hrály velkou roli také v raném novověku neobvyklé a exotické potraviny a nápoje. Exkluzivními surovinami na šlechtických sídlech v Čechách a na Moravě se zabývali ve své publikaci Dana Marešova a Peter Demeter.³⁹ Ti svou pozornost zaměřili nejen na kávu a čokoládu, ale také na umělecky ozdobené nádoby určené k pití těchto pochutin.

Pokud by se badatelé zaměřili na šlechtickou zábavu v raném novověku, která neodmyslitelně patřila k životu každého urozeného jedince, neměli by opomenout sborník od Václava Bůžka a Pavla Krále z roku 2000.⁴⁰ Tato publikace se zaměřila na rozličné raně novověké šlechtické slavnosti, jako představoval například karneval, pijácké zábavy, slavnostní stolování, ale také přechodové rituály mezi narozením a smrtí – svatby, pohřby či různé křesťanské slavnosti. Podstatné pro vypracování této diplomové práce byly také díla věnující se schwarzenberskému lovu, který patřil u tohoto šlechtického rodu k tradičním zábavám. Kromě zmíněného Jana Ivanegy⁴¹ se tímto tématem, konkrétně schwarzenberským loveckým bratrstvem, zabývali Bohuslav Petr, Václav Rameš a Jindřich Petr.⁴² Informace k této problematice mohou doplnit také

---

³⁷ Václav BŮŽEK, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel v 16. a 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 37-57; Václav BŮŽEK – Ondřej JAKUBEC – Pavel KRÁL, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009; Václav BŮŽEK – Ondřej JAKUBEC, *Kratochvíle posledních Rožmberků*, Praha 2012.

³⁸ Eva LUKÁŠOVÁ – Věra SMOLOVÁ, *Renesanční sídlo pánů z Hradce v nejstarších inventářích jindřichohradeckého zámku*, České Budějovice 2018.

³⁹ Dana MAREŠOVÁ – Peter DEMETER, *Šlechtické neřesti. Káva a čokoláda na šlechtických sídlech Čech a Moravy*, České Budějovice 2017.

⁴⁰ Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8).

⁴¹ J. IVANEGA, *Hluboká. Lovecký zámek Ohrada*.

⁴² Bohuslav PETR – Václav RAMEŠ – Jindřich PETR, *Schwarzenberské lovecké bratrstvo. Myslivecké bratrstvo sv. Eustacha v Hluboké nad Vltavou*, Praha 2013.

novější práce autorů z Národního památkového ústavu v Českých Budějovicích.⁴³ Důležitou úlohu na schwarzenberském dvoře hrála též hudba. Tomuto tématu se věnoval zejména již výše uvedený Jiří Zálaha, jenž svou pozornost zaměřil rovněž na divadelní představení a opery, které se konaly na českokrumlovském zámku za vlády Schwarzenberků.⁴⁴

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl přiblížit téma domácnosti šlechtičny v období první poloviny 18. století, kterému dosud nebylo v české historiografii věnováno tolik prostoru. Pojednání se nepokusí pouze nastínit základní biografické informace týkající se Marie Terezie ze Schwarzenberku, rozené z Lichtenštejna, ale také se bude věnovat každodennímu životu a fungování domácnosti této urozené dámy. Autorka práce se pokusí na základě analýzy dochovaného kalendáře ke psaní (tak zvaného „*Schreibkalender*“) z let 1742 až 1744 nastínit, za jaké předměty každodenní i nekaždodenní potřeby a služby šlechtična vynakládala vlastní finanční prostředky, případně komu poskytovala konkrétní sumy peněz a za jakým účelem. V rámci tohoto výzkumu se bude autorka snažit rovněž zjistit, které položky ve zmíněném kalendáři považovala urozená dáma za nejdůležitější.

V první části práce se autorka pokusí o biogram samotné šlechtičny. V jeho rámci se podrobněji zaměří na dětství Marie Terezie, rozené z Lichtenštejna, a její svatbu s Josefem Adamem ze Schwarzenberku, jež znamenala na prahu novověku důležitý přechodový rituál v životě každého urozeného jedince.⁴⁵ Tento krok, kterým jedinec vstupoval do světa dospělých, doprovázely různé svatební rituály. Jeden z nich představovalo podepsání svatební smlouvy. Tu budoucí manželé signovali za přítomnosti svědků a právních zástupců ještě před svatebním obřadem. V tomto oddíle proto budou zodpovězeny otázky, které se týkají obsahové náplně uvedené písemnosti, jako

---

⁴³ Eva CHODĚJOVSKÁ – Eva SEMOTANOVÁ – Robert ŠIMŮNEK (edd.), *Historické krajiny Čech: Třeboňsko – Broumovsko – Praha*, Praha 2015; Ludmila OURODOVÁ-HRONKOVÁ (edd.), *Schwarzenberská krajina Hlubocka a Třeboňsko: proměna krajiny na vybraných schwarzenberských panstvích v letech 1660-1930*, České Budějovice 2017.

⁴⁴ Jiří ZÁLOHA, *Českokrumlovský soupis hudebnin z počátku 18. století*, *Hudební věda* 6, 1969, č. 3, s. 365-376; TÝŽ, *Hudební život na dvoře knížat ze Schwarzenbergu v 18. století*, *Hudební věda* 24, 1987, s. 43-62; TÝŽ, *Die Schwarzenberger und ihr Interesse für das Theater und die Musik*, in: Václav Bůžek (ed.), *Spojující a rozdělující na hranici – Verbindendes und Trennendes an der Grenze*, České Budějovice 1992 (= *Opera historica* 2), s. 73-76; TÝŽ, *Hudba a divadlo na českokrumlovském zámku v době Eggenberků a Schwarzenberků*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600-1750)*, České Budějovice 1996 (= *Opera historica* 5), s. 549-560.

⁴⁵ Arnold van GENNEP, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1996, s. 13.

představovala výše věna a zajištění nevěsty v případě jejího ovdovění. Autorka následně neopomene přiblížit manželské soužití s Josefem Adamem ze Schwarzenberku na českokrumlovském zámku, jejich společné zájmy a aktivity.

Následující kapitola nejprve pojedná o rodině a šlechtické domácnosti v raném novověku, její podobě a struktuře. Poté se zaměří na rekonstrukci domácnosti Marie Terezie ze Schwarzenberku na základě rozboru a interpretace již zmiňovaného kalendáře ke psaní. Pro tento výzkum byly zvoleny konkrétní oblasti, které reflektují každodenní život této urozené dámy a přibližují fungování a hmotné vybavení její domácnosti. V rámci této kapitoly bude pozornost nejprve upřena ke služebnictvu, které kolem sebe šlechtična soustředila. V domácnosti Marie Terezie figurovaly nejen osoby, se kterými přicházela do každodenního kontaktu, ale také personál, jehož služeb využívala nepravidelně či zřídka.

Nedílnou součástí pojednání bude tvořit pasáž o zbožnosti a dobročinnosti Marie Terezie ze Schwarzenberku. Zbožnost představovala v raně novověké společnosti jednu ze základních ctností, kterou měla oplývat každá žena a dobrá manželka. Rovněž tato šlechtična byla velmi zbožná a milosrdná. Autorka se proto v rámci kapitoly pokusí odhalit konkrétní vzorce jejího chování a jednání, které odrážely tuto žádanou vlastnost. Také se pokusí zodpovědět mimo jiné otázky týkající se poskytování almužen a charitativní činnosti zmiňované urozené dámy, přičemž pohled upře také k reflexi křesťanských svátků v dochovaném kalendáři.

Stranou pozornosti nezůstanou ani hmotné předměty (ne)každodenní potřeby, jež sloužily primárně k reprezentaci šlechtičny. V této části práce autorka proto nastíní, o jaké konkrétní předměty se jednalo a jaký měly význam a místo ve schwarzenberské domácnosti. Pozornost bude upřena též k hygieně, zejména pak k rozličným přípravkům, které tato urozená dáma využívala.

Další část práce se bude věnovat šatstvu šlechtičny, které plnilo v očích vyšších společenských vrstev především distinktivní funkci. Šaty reflektovaly nejen sociální postavení urozeného jedince, ale také například informovaly o původu či ekonomické situaci jejich nositele. Uvedená pasáž pojednání se zaměří na jednotlivé části oděvu, oděvní doplňky a šperky, na něž tato dáma vynakládala své osobní finance. Svou pozornost upře autorka také k pestré škále drahých látek a k předmětům nezbytným k výrobě šatů, které se využívaly ve schwarzenberské domácnosti. Rovněž se neopomine zamyslet nad významem jednotlivých kusů oděvu v očích soudobého člověka.

Významnou roli hrála ve šlechtickém prostředí také zábava. Ta sloužila v raném novověku v první řadě k upevnění sociálních vazeb a k prezentaci vlastního rodu a postavení ve společnosti. Další výklad se proto zaměří na oblíbené druhy zábavy u schwarzenberského dvora. V závěrečné části práce se pak autorka pokusí vytvořit pomocí historicko-antropologického přístupu konkrétní sociální obrazy Marie Terezie ze Schwarzenberku, kterými se chtěla tato šlechtična prezentovat v raně novověké společnosti.⁴⁶

Jak již bylo uvedeno výše, při koncipování předkládané práce autorka čerpala informace především z dochovaného kalendáře ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku, rozené z Lichtenštejna, z let 1742-1744. Pojem kalendář pochází původně z latinského slova „*calendarium*“, jímž staří Římané nazývali knihu, do které se zapisovaly jména věřitelů, konkrétní sumy vypůjčených peněz a datum, do něhož se měla peněžní částka splatit. Většinou šlo o první den dalšího měsíce.⁴⁷ Ve skutečnosti představoval kalendář seznam dnů jednoho roku, které byly uspořádány podle týdnů a měsíců. Zároveň se v uvedeném seznamu zpravidla zaznamenávaly svátky, případně jiné památné dny. V některých případech v nich lze objevit rovněž hvězdářská pozorování.⁴⁸ Kalendář se někdy také odvozuje od latinského „*calendae*“ neboli kalendy (česky volánky). Tímto pojmem se veřejně vyhlášovaly první dny v měsíci, které označovaly novolunní.⁴⁹

---

⁴⁶ K tomuto tématu v českém prostředí například Jan HORSKÝ, *Historická antropologie*, *Historická demografie* 17, 1993, s. 241-270; Václav SOUKUP, *Přehled antropologických teorií kultury*, Praha 2000; Martin NODL – Daniela TINKOVÁ (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007; Lucie STORCHOVÁ, *Conditio humana – konstanta (č) i historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*, Praha 2007.

⁴⁷ *Ottův slovník naučný XIII*, Praha 1898, s. 50; Milan SALAJKA, *Kalendář, osobní jména a křesťanské svátky*, Praha 1995, s. 29.

⁴⁸ TAMTĚŽ; Petr VOIT, *Encyklopedie knihy*, Praha 2006, s. 426.

⁴⁹ Petra KRATOCHVÍLOVÁ, *Tištěné kalendáře v Čechách 1570–1670*, České Budějovice 2011 (diplomová práce), s. 9. Odborných publikací k raně novověkým kalendářům a k jejich autorům je poskrovnu. Jedněmi z prvních, kdo se této problematice věnoval, byl i František Palacký a Josef Jungmann. Srov. Josef JUNGSMANN, *Historie literatury české odd. IV-V*, Praha 1825; František PALACKÝ, *O pranostikách a kalendářích českých zvláště v XVI. století*, *Časopis Společnosti Vlastenského museum v Čechách* 3, 1829, č. 1, s. 33-64. Novější publikace k této problematice pak představují Jaroslava KAŠPAROVÁ, *Zlomek dosud neznámého česky tištěného kalendáře Bartholomea Sculteta z roku 1492 dochovaný ve sbírce hispanik Roudnické lobkowiczské knihovny*, *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků* 11, 1994, s. 109-123; Josef ČERNÝ, *Krakovské kalendáře na Moravě v 16.-18. století*, *Knihy a dějiny* 5, 1998, č. 1-2, s. 42-69; Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001; P. VOIT, *Encyklopedie knihy*.

V minulosti existovalo několik typů kalendářů. Pro tento badatelský výzkum však bude důležité objasnit především tak zvaný „*Schreibkalender*“⁵⁰ čili kalendář ke psaní, který se pojí právě s Marií Terezií ze Schwarzenberku, rozenou z Lichtenštejna. Tento konkrétní typ kalendáře se rozšířil do mnoha evropských zemí v průběhu 16. století, kdy se začaly objevovat kalendáře sešitové a knižní, jež měly usnadnit jejich užívání i díky tomu, že uváděly úplný seznam dnů v roce.⁵¹ Do některých se také vkládaly prázdné listy, případně se na protilehlé straně ponechalo prázdné místo k dalšímu záznamu.⁵² Tímto způsobem se vyhotovovaly například kancelářské oktávové kalendáře, ve kterých se mohly vyznačit linky k zaznamenání příjmů a výdajů.⁵³ Svůj rozkvět pak zažily kalendáře ke psaní zejména v 17. století, kdy se ve velkém množství začaly nabízet a prodávat.⁵⁴

Za hodnotné se považovaly na prahu novověku především kalendářové vazby, jejichž obaly se vyráběly z různobarevné kůže. Tento typ se využíval zvláště u šlechtických kalendářů. Na jejich obalech se rovněž umělecky zaznamenávalo jméno urozeného jedince, jeho titul a v některých případech také erb.⁵⁵ Podobně tomu bylo u kalendáře ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku, jehož vazbu zdobil červený obal dekorovaný stříbrnými ornamenty a iniciály jejího jména.⁵⁶ Mezi autory raně novověkých kalendářů ke psaní obvykle patřili v první řadě astronomové, knížecí osobní lékaři, profesori matematiky a medicíny, ale rovněž faráři, jezuité, historiografové či básníci.⁵⁷ Jedním z nejznámějších raně novověkých autorů kalendářů ke psaní byl zřejmě Jan Kepler, významný německý matematik, astrolog a astronom, který během svého působení ve Štýrském Hradci od roku 1594 sestavoval tento typ kalendáře.⁵⁸ Jejich obsahem nebyly

---

⁵⁰ „*Schreibkalender*“ představoval jakýsi druh zápisníku určený na záznamy podobné deníku. O tom Herwig EBNER, *Der Schreibkalender als Geschichtsquelle*, Sonderbände der Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark 14, 1967, s. 66.

⁵¹ M. BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, s. 170.

⁵² Petr KOPIČKA (ed.), *Deniky roudnického hejtmána Blažeje Albína z Weisenberku z let 1611 a 1625*, Praha 2003, s. 9.

⁵³ M. BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, s. 170.

⁵⁴ Stephanie HABERER, *Die Schreibkalender des Clamor Eberhard von dem Bussche zu Hünnefeld (1611-1666) – ein Selbstzeugnis aus dem Osnabrücker Land*, in: Gunnar Teske (ed.), *Adelige über sich selbst. Selbstzeugnisse in nordwestdeutschen und niederländischen Adelsarchiven*, Münster 2015 (= *Westfälische Quellen und Archivpublikationen* 29), s. 65.

⁵⁵ H. EBNER, *Der Schreibkalender*, s. 68.

⁵⁶ Blíže k tomu níže, *Obrazová příloha* obr. 6.

⁵⁷ H. EBNER, *Der Schreibkalender*, s. 70; P. KOPIČKA, (ed.), *Deniky roudnického hejtmána*, s. 9.

⁵⁸ M. BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, s. 170.

pouze záznamy slavnostních dnů a jiných svátků. Někdy se v nich zmiňovala také křestní jména, přísloví, předpověď počasí a jiných přírodních jevů na obloze, dále rovněž zápisy cen různého zboží, platy služebníků a řemeslníků. Kromě toho mohly zahrnovat též různá jména doktorů, farářů, soudců, umělců a mnoha jiných potřebných osob.⁵⁹ Majitelé kalendářů ke psaní si do nich zapisovali mimo jiné události konající se v jejich blízkosti, jako byly přechodové rituály mezi narozením a smrtí – narození, křtiny, svatby či úmrtí a další významné životní okamžiky. Velmi informativní jsou také záznamy o společenském životě šlechty, zejména jejich zvycích a cestách. Mnohem častěji se v nich vyskytují rovněž neméně významné sociální a ekonomické poznámky.⁶⁰ Vzhledem k těmto skutečnostem poskytují kalendáře ke psaní nejen hlubší vhled do soukromého života, ale také do myšlení a vnímání jejich autora.⁶¹

Kalendáře ke psaní se většinou řídily pevným schématem – kalendářovou a textovou částí. Kalendářová část měla zajistit na jedné straně orientaci v průběhu roku, na straně druhé, kde byla obvykle potištěná pouze ozdobným pruhem a denními daty, poskytovala prostor pro krátké osobní či obchodní záznamy a poznámky. Textová část pak umožňovala zaznamenávat především již zmiňované astronomické a astrologické informace, proroctví a předpovědi. Nabízela však také astrolékařská doporučení symbolizovaná kupříkladu tak zvaným „*Aderlassmann*“ (minuční figura).⁶² Šlo o schematické zobrazení figuranta s jednotlivými znameními zvěrokruhu, který určoval, kdy a z které části těla mělo probíhat pouštění žilou. Dále tato textová část mohla rovněž informovat o konkrétních dnech konání trhů a mší; též obsahovala příspěvky ekonomického charakteru.⁶³

Ke studiu o fungování a hmotném vybavení domácnosti Marie Terezie, rozené z Lichtenštejna, se dochoval ve Státním oblastním archivu Třeboň, oddělení Český Krumlov bohatý soubor badatelsky doposud nevyužitých písemných pramenů.⁶⁴ Důležitou součástí tohoto souboru tvoří také „*Schreibkalender*“ Marie Terezie ze

---

⁵⁹ H. EBNER, *Der Schreibkalender*, s. 77.

⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 74, 76, 81.

⁶¹ Josef HRDLIČKA (ed.), *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003, s. 19-20.

⁶² Více o minuční figuře *Encyklopedie knihy v českém středověku a raném novověku* [převzato z https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Minu%C4%8Dn%C3%AD_figura, odkaz funkční k 17. 11. 2022].

⁶³ S. HABERER, *Die Schreibkalender*, s. 66.

⁶⁴ Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12; TAMTÉŽ, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 481.

Schwarzenberku, který čítá dvě knihy – každá přibližně o 150 foliích. Ty jsou psány převážně v německém jazyce. Časově zachycují období od 21. listopadu 1742 – rok od svatby s Josefem Adamem ze Schwarzenberku – do 19. února 1744. Schwarzenberská šlechtična si do nich nechávala zapisovat v první řadě své osobní výdaje, které jsou v kalendáři uvedeny spolu s konkrétním finančním obnosem. Tyto peněžní částky umístil autor textu⁶⁵ vždy do pravé části kalendáře a uvedl je buď ve zlatých, krejcarech, případně také v denárech.⁶⁶ Na konci každého měsíce se pak uvedla celková suma za dané období, dále rovněž částka peněz, jež šlechtičně zbyla, a její příjem na další období, který obdržela vždy z hlavní knížecí pokladny ve Vídni.⁶⁷ Výše zmiňovaný soubor písemných pramenů obsahuje kromě osobních účtů a různých kvitancí týkajících se zejména předmětů hmotné kultury či využívání rozličných služeb a činností, také záznamy o průběhu svatby a svatebního veselí Marie Terezie a Josefa Adama ze Schwarzenberku či pozůstalostní inventář této šlechtičny.

---

⁶⁵ V kalendáři ke psaní není uvedeno, zda si záznamy psala sama Marie Terezie ze Schwarzenberku, nebo její výdaje zapisovala jiná osoba. Lze však usuzovat, že využívala k tomuto účelu konkrétního písaře a sama pouze dohlížela na správnost zapsaných položek.

⁶⁶ Po třicetileté válce tvořily nejen v českých zemích, ale také v habsburské monarchii peněžní soustavu drobné mince – krejcarey, zlaté dukáty a stříbrné tolary. Krejcar se pak dále mohl dělit rovněž na 6 denárů. O měnách, cenách a peněžních vztazích v raném novověku Aleš VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, Hradec Králové 2011, s. 21-28.

⁶⁷ Tyto příjmy zřejmě tvořilo zejména tak zvané jehelné, které se ustanovilo ve svatební smlouvě ze dne 13. června 1741 na 4 000 zlatých. O tom více níže, kapitola „Marie Terezie ze Schwarzenberku”.

2. Marie Terezie ze Schwarzenberku

Marie Terezie ze Schwarzenberku se narodila 28. prosince 1721 jako dcera Josefa Jana Adama z Lichtenštejna a jeho třetí manželky Marie Anny z Öttingenu-Spielberku.⁶⁸ Současně se jednalo o vnučku knížete Antonína Floriána z Lichtenštejna, významného habsburského diplomata a nejvyššího hofmistra císaře Karla VI.⁶⁹ Otec Marie Terezie pocházel z urozeného rodu Lichtenštejnů vlastnícího v té době rozsáhlý majetek hned v několika zemích. Jejich rodová historie sahala hluboko do středověku. V listinách se objevuje tento významný rod již od poloviny 12. století, kdy se jejich rozsáhlý pozemkový majetek rozkládal na území dvou zemí – severovýchodní části Dolních Rakous a Markrabství moravského, které s ním sousedilo. Díky svým středověkým kořenům se tak rod Lichtenštejnů řadil v době narození Marie Terezie k nejstarším šlechtickým rodům habsburské monarchie.⁷⁰

O dětství a dospívání Marie Terezie, rozené z Lichtenštejna, se nezachovalo příliš informací. Zajisté se jí dostalo adekvátního vzdělání a výchovy jako jiným šlechticům té doby. Raná část výchovy Marie Terezie probíhala s největší pravděpodobností společně s výchovou jejího bratra Jana Nepomuka Karla (1724–1748) ve společnosti žen šlechtického fraucimoru. Zprvu se oba učili základním pohybovým a mluvním dovednostem. Následně si začali osvojovat činnosti, jež mohli poté využít i v praktickém životě.⁷¹ Okolo pátého roku se u šlechtických dětí započalo obvykle se čtením, psaním a výukou jazyků. Výchova urozených dívek a chlapců se poté od sedmého roku jejich života oddělila. Synové přešli do péče otce, dívky následně zůstaly členkami ženské části dvora šlechtičny, kde se věnovaly především ručním pracím a zdokonalování se ve vedení

---

⁶⁸ Christoph Maria MERKI – Josef LÖFFLER, *Lichtenštejnové v českých zemích od středověku do 20. století. Majetky, práva, správa*, Vaduz 2016, s. 93; Constantin von WURZBACH, *Biographische Lexikon des Kaiserthums Oesterreich XV*, Wien 1866, s. 128.

⁶⁹ K. zu SCHWARZENBERG, *Geschichte des reichsständischen Hauses*, s. 166.

⁷⁰ Ch. M. MERKI – J. LÖFFLER, *Lichtenštejnové*, s. 24; David BEATTIE, *Liechtenstein. Geschichte und Gegenwart*, Triesen 2005, s. 9. Jako nejstarší příslušník tohoto rodu je označován Hugo z Lichtenštejna. Více k tomu Jacob von FALKE, *Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein I*, Wien 1868, s. 16.

⁷¹ Jiří KUBEŠ, *Národné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013, s. 7. K tomu také např. Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500-1620)*, Praha 2010.

domácnosti.⁷² Výchova urozených dívek byla primárně zaměřena na mravnost. Jako nejvyšší ctnost ženy se v raném novověku považovala cudnost, která symbolizovala slušné chování.⁷³ Důležitou roli v rámci vzdělávání Marie Terezie z Lichtenštejna, sehrálo bezpochyby náboženství, neboť základní náboženské ideje se vštěpovaly všem dívkám již od narození.⁷⁴ Jisté také je, že rodiče do své dcery Marie Terezie a syna Jana Nepomuka Karla, který se měl stát otcovým nástupcem a převzít rodový majetek, vkládali velké naděje, neboť dětská úmrtnost v té době byla velmi vysoká a sami již předtím přišli o pět dětí.⁷⁵ Matka však zemřela Marii Terezii, když jí bylo pouhých 8 let. O pár let později, roku 1732, zemřel rovněž její otec. V době nezletilosti obou sourozenců se jich ujal jako poručník významný diplomat a jejich strýc Josef Václav z Lichtenštejna (1696–1772).⁷⁶

Manželem Marie Terezie z Lichtenštejna se stal roku 1741 Josef Adam ze Schwarzenberku. Josef Adam se narodil 15. prosince 1722. Šlo o jediného syna Eleonory Amálie, rozené z Lobkovic, a Adama Františka ze Schwarzenberku – majitele krumlovského, hlubockého, třeboňského a orlického panství. Adam František představoval onoho známého šlechtice, jenž byl omylem postřelen 10. června roku 1732 císařem Karlem VI. během lovu u Brandýsa nad Labem. O několik dnů později následkům tohoto zranění podlehl.⁷⁷ Jako odčinění své chyby vyznamenal císař záhy po smrti Adama Františka jeho devítiletého syna Josefa Adama ze Schwarzenberku Řádem

---

⁷² R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, s. 127-128; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha – Litomyšl 2002, s. 209-210.

⁷³ Srov. Miroslawa CZARNECKA, *Das „gelehrte“ Frauenzimmer. Zur Erziehung und Bildung der Frau im 17. Jahrhundert am Beispiel Schlesiens*, Acta Poloniae Historica 74, 1996, s. 46; R. SMÍŠEK, *Šlechtic a snátek*, s. 173; Susanne Claudine PILS, *Gender/Spiel/Räume. Zur Konstruktion weiblicher und männlicher Rollen in der frühen Neuzeit*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526-1740)*, České Budějovice 2006 (= Opera historica 11), s. 454-455.

⁷⁴ M. CZARNECKA, *Das „gelehrte“ Frauenzimmer*, s. 51; Marie RYANTOVÁ, *Vzdělanostní úroveň raně novověkých šlechticů ve světle štambuchů*, in: Vladimír Goněc (ed.), *Česko-slovenská historická ročenka*, Brno 2001, s. 187.

⁷⁵ C. von WURZBACH, *Biographische Lexikon XV*, s. 128.

⁷⁶ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 481.

⁷⁷ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, s. 109. Pozoruhodné je, že otec Josefa Adama ze Schwarzenberku zemřel stejného roku jako otec Marie Terezie z Lichtenštejna. Je tak pravděpodobné, že tato jejich společná osudová událost mohla oba budoucí manžele více sblížit. Více k tomu SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 481.

zlatého rouna, což se v té době považovalo za mimořádný a neobvyklý čin.⁷⁸ Josef Adam se po smrti svého otce stal jeho nástupcem. Rodový majetek však zprvu spravoval se svou matkou, která se stala jeho poručnicí společně s dalšími třemi císařem vybranými šlechtici – Františkem Leopoldem Šternberkem, Vilémem Kolowratem Krakovským a Josefem Václavem z Pelikánu.⁷⁹ Poručníci měli se správou schwarzenberského majetku nemalé starosti, především pak se splácením dluhů. Proto císař Karel VI., který se z celé tragické události nemohl dlouho vzpamatovat, vydal 16. července 1732 dekret, jenž se týkal schwarzenberských sirotčích záležitostí. Ten měl v první řadě usnadnit zejména poručníci následný vývoj celé situace. Zároveň také chtěl císař dostávat podrobné zprávy o výchově sirotka Josefa Adama spolu s informacemi o správě sirotčích statků.⁸⁰ Toto poručnické období trvalo do jeho devatenácti let, kdy roku 1741 matka Eleonora Amálie zemřela. Aby se však mohl Josef Adam ze Schwarzenberku ujmout vlády, bylo mu uděleno „*venia aetatis*“, které ho zplnoletňovalo.⁸¹

Svatba Marie Terezie, rozené z Lichtenštejna, s Josefem Adamem ze Schwarzenberku se konala 22. srpna 1741 v Bohosudově (*Mariaschein*) nacházejícím se poblíž Teplic v severních Čechách.⁸² Svatební obřad vedl tamní jezuitský superior František Kölsch.⁸³ V době konání svatby bylo Marii Terezii 19 let a mladému šlechtici, jenž právě převzal schwarzenberský rodinný majetek, 18 roků. Jak již bylo uvedeno, rodiče obou novomanželů se jejich šťastného dne již nedožili. Uzavření tohoto manželského spojení bylo v každém ohledu adekvátní, i z pohledu společenského

---

⁷⁸ TAMTĚŽ, s. 110; Constantin von WURZBACH, *Biographische Lexikon des Kaiserthums Oesterreich XXXIII*, Wien 1877, s. 85. Řád zlatého rouna převzal Josef Adam ze Schwarzenberku na zámku v České Krumlově z rukou nejvyššího purkrabího Království českého Jana Josefa z Vrtby. O tom Petra VOKÁČOVÁ, *Dvorní cesta císaře Karla VI. do Karlových Varů 1732*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= *Opera historica* 10), s. 457-468. O řádu zlatého rouna také František LOBKOWICZ, *Zlaté rouno v Čechách*, *Heraldika a genealogie* 24, 1991, s. 181-280.

⁷⁹ Raimund PALECZEK, *Český Krumlov jako ústředí vrchnostenské správy knížat ze Schwarzenbergu v letech 1719-1848*, in: Martin Gaži – Petr Pavelec (edd.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 779.

⁸⁰ A. VALENTA, *Lesk a bída*, s. 80-81.

⁸¹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 481; C. von WURZBACH, *Biographische Lexikon*, s. 85; I. CERMÁN, *Šlechtická kultura v 18. století*, s. 259; K. zu SCHWARZENBERG, *Geschichte des reichsständischen Hauses*, s. 165.

⁸² TAMTĚŽ, s. 166; C. von WURZBACH, *Biographische Lexikon XXXIII*, s. 86; R. SMÍŠEK, *Die Heiratstrategien*, s. 129.

⁸³ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 481.

postavení obou jedinců. Šlo rovněž o první sňatkovou alianci uzavřenou mezi schwarzenberským a lichtenštejnským rodem.⁸⁴

Po obřadu následovala svatební oslava, která se přesunula z Bohosudova do Postoloprty na tamní zámek. Novomanželský knížecí pár poté pobýval až do konce roku 1741 na menších schwarzenberských statcích, mezi něž patřily již zmíněné Postoloprty, Toužetín nebo Rumburk. Podle některých zpráv novomanželé navštívili rovněž oblíbené Karlovy Vary. Svatba vyvolala na celém schwarzenberském dominiu velký rozruch a náležitě se slavila na téměř všech panstvích.⁸⁵ U příležitosti této výjimečné události se rovněž sepsaly mnohé oslavné básně. Kupříkladu blíže neznámý básník sloužící schwarzenberskému rodu neváhal v jedné své ódě označit sňatek Marie Terezie z Lichtenštejna s Josefem Adamem ze Schwarzenberku za počátek nových a šťastných zítřků:

*„So bricht nun einst ein lichter strahl
durch die bisher noch dunkler gränzen!
So sieht ein frohes volk jumahl
die vormals schwarzen berge glänzen!
So zeigt des himmals heiterkeit
das vorspiel einer goldnen zeit,
den engsterklassten schatten lindern!
So dringt ein voller mittag ein
und unseres glückes sonnenschein.
soll kein gewölke weiter finden!“⁸⁶*

---

⁸⁴ Vstup do manželství představoval důležitý životní krok, jenž měl odpovídat postavení daného jedince ve společnosti. O tom více Pavel KRÁL, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 439; A. F. BERGER, *Das Fürstenhaus Schwarzenberg*, s. 138.

⁸⁵ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 481. Během těchto oslav se mimo jiné také uskutečnila svatební hostina novomanželů ve schwarzenberském paláci ve Vídni. O tom Otto G. SCHINDLER, *Adeliges Landleben mit dem Wienerischen Hanswurst (Die „Alt-Wiener Volkskomödie“ am Schloßtheater von Böhmischem Krumau)*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600-1750)*, České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 564.

⁸⁶ TAMTÉŽ.

Ještě před uzavřením sňatku došlo k sepsání svatební smlouvy, jež tvořila nedílnou součást každé šlechtické svatby v raném novověku. Ta zároveň zavazovala obě strany k plnění určitých povinností. Vyhotovená písemnost pak měla plnit především ochranou funkci, zejména ve vztahu ke šlechtičně. Pokud by ovdověla, mohla se dostat do finančních potíží a následně ekonomicky zatížit svou rodinu.⁸⁷ Svatební smlouva Marie Terezie z Lichtenštejna a Josefa Adama ze Schwarzenberka byla sepsána 13. června 1741, přibližně dva měsíce před konáním samotného svatebního obřadu a jen pět týdnů po smrti matky Josefa Adama.⁸⁸

Smlouva obsahovala několik stěžejních bodů. Stanovila výši věna, jež se ve většině případů platilo do roka ode dne svatby.⁸⁹ Protože otec Marie Terezie byl v době sepisování smlouvy již mrtev, bylo nutné, aby šlechtičnu zastupoval ve vyřizování formy věna někdo jiný. Mohlo se jednat buď o jejího, v té době ještě však nezletilého, bratra Jana Karla z Lichtenštejna, případně o jejího poručníka Josefa Václava z Lichtenštejna.⁹⁰ Ženich měl získat na základě smlouvy v rámci věna sumu 12 000 zlatých. Na oplátku jako tak zvané narovnění (*Widerlage*) k výše zmíněnému věnu vyplatil Josef Adam ze Schwarzenberku své budoucí manželce finanční částku 24 000 zlatých.⁹¹ Jednu z dalších významných součástí svatební smlouvy tvořil jitřní dar (*Morgengabe*) v hodnotě 2 000 zlatých, jež věnoval ženich své manželce obvykle po svatební noci, případně jí mohl být předán již během uzavírání svatební smlouvy. S tímto obnosem pak mohla Marie Terezie z Lichtenštejna disponovat podle svého uvážení.⁹² Ve smlouvě se neopomnělo zmínit ani jehelné (*Nadelgeld*). Šlo o pravidelné kapesné sloužící ženám k hrazení svých osobních výdajů během manželského soužití.⁹³ Josef Adam ze Schwarzenberku se tímto zavázal vyplácet své ženě částku 4 000 zlatých a též jiné hmotné zabezpečení pro případ ovdovění šlechtičny. Další důležitý bod svatební smlouvy představovala výbava nevěsty Marie Terezie z Lichtenštejna ve výši 26 164 zlatých.⁹⁴

---

⁸⁷ Martin HOLÝ, *Šlechtické sňatky v českých zemích v letech 1500 až 1650*, Historická demografie 27, 2003, s. 22-23.

⁸⁸ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 481.

⁸⁹ TAMTÉŽ; V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 323.

⁹⁰ Anděla KOZÁKOVÁ, *Právní postavení ženy v českém právu zemském*, Praha 1926, s. 23.

⁹¹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 481; B. BASTL, *Tugend, Liebe, Ehre*, s. 64.

⁹² TAMTÉŽ, s. 67; Johann Heinrich ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste XXI*, Leipzig – Halle 1742, s. 1639-1640.

⁹³ *Brockhaus Bilder-Conversations-Lexikon III*, Leipzig 1839, s. 235.

⁹⁴ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 481.

Aby svatební smlouva nabyla platnosti, byla nutná přítomnost svědků a právních zástupců obou stran. Ti ji měli společně s budoucím manželským párem signovat. Svědky ručící svým podpisem za naplnění svatební smlouvy Josefa Adama ze Schwarzenberku a Marie Terezie z Lichtenštejna tvořily významné osoby tehdejší šlechtické společnosti.⁹⁵ Šlo o již zmiňovaného poručníka Marie Terezie Josefa Václava z Lichtenštejna, dále o císařského dvorního radu Leopolda Šlesvicko-Holštýnského a Jindřicha Josefa z Auersperku, jenž působil v úřadu nejvyššího dvorního maršálka a nejvyššího štolmistra císaře. Rovněž zde nechyběli dvorský kancléř Filip Ludvík ze Sinzendorffu, nejvyšší hofmistr Karel Antonín z Harrachu a prezident dvorské komory Gundakar Tomáš ze Starhemberku. Jedním ze svědků byl zřejmě také Bedřich August z Harrachu, místodržící v Rakouském Nizozemí a nejvyšší kancléř Království českého. Mezi dalšími přítomnými svědky figurovali císařský tajný rada Sigmund Friedrich Khevenhüller a prezident dvorské válečné rady Josef Lothar Dominik z Königsegg-Rothenfelsu.⁹⁶

Přibližně dva roky po svatbě se Marie Terezie ze Schwarzenberku, rozená z Lichtenštejna, 25. července 1743 účastnila společně se svým manželem slavnostního vjezdu do Českého Krumlova, jenž tvořil nedílnou součást převzetí vlády nad schwarzenberským panstvím a poddanými. V rámci něho se manželskému páru mělo dostat určitých poct, které se odvíjely od jejich společenského postavení. Jako vzor měly sloužit v českokrumlovském zámeckém archivu uložené písemné doklady o podobné festivité z roku 1719. Vrchní hejtman Českého Krumlova Jiří Vavřinec Escherich však nenalezl žádné předchozí popisy, proto vypracoval vlastní návrh oslav příjezdu knížecího páru do města.⁹⁷ Musel však dbát na to, aby českokrumlovský vjezd nebyl podobný slavnostnímu vjezdu Marie Terezie jako české královny do Prahy 12. května téhož roku, kterého se rovněž oba (v té době teprve budoucí) manželé zúčastnili.⁹⁸

---

⁹⁵ Srov. M. HOLÝ, *Šlechtické sňatky v českých zemích*, s. 25.

⁹⁶ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 481.

⁹⁷ Více k tomu TAMTÉŽ; Pavel HIML, *Die ‚armen Leüte‘ und die Macht. Die Untertanen der südböhmischen Herrschaft Český Krumlov/ Krumau im Spannungsfeld zwischen Gemeinde, Obrigkeit und Kirche (1680-1781)*, Stuttgart 2003, s. 145. O rituálu holdování jako součásti převzetí majetku také Václav PRAŽÁK, *Převzetí panství Jindřichův Hradec hrabaty Černíny v roce 1694. Anatomie jednoho rituálu*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (= Opera historica 12), s. 159-168; V. JUHAŇÁKOVÁ, *Holdování panství Třeboň*.

⁹⁸ Českokrumlovský vjezd měl odpovídat jejich společenskému postavení říšských knížat. Proto se musel lišit od slavnostního vjezdu Marie Terezie jako české královny, která byla společensky výše postavená. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc.

Slavnostní vstup manželského páru do Českého Krumlova se také pojil se složením poddanského slibu, jenž ve svém návrhu českokrumlovský hejtman Escherich rozdělil do dvou dnů. První den složili hold Josefovi Adamovi ze Schwarzenberku a jeho manželce pod baldachýnem vedoucí představitelé městské správy Českého Krumlova, následující den se jim měli zavázat přísahou poddaní menších měst a vesnic ležících na schwarzenberském panství, přičemž Escherich nepovažoval ve svém návrhu knížecí přítomnost u tohoto aktu za nezbytnou. Do plánů českokrumlovského hejtmana však zasáhla schwarzenberská dvorská kancelář, která vzdání holdu přesunula. Holdování proto proběhlo s velkou pompou až po slavnostním vjezdu do Českého Krumlova.⁹⁹

Marie Terezie ze Schwarzenberku i její manžel Josef Adam měli zálibu v různých druzích umění. Ta se promítala například ve stavebních opravách zámku v Českém Krumlově, kde se knížecí pár zaměřil na přestavbu barokního zámeckého divadla a zahrady s hudebním altánkem, jejímž vzorem se stal vídeňský Belveder.¹⁰⁰ Jedním z jejich prvních stavebních počínů v Českém Krumlově se však stala nová zimní jízdárna, kterou situovali na úpatí zámecké zahrady. Ne náhodou její stěny zdobily jezdecké portréty schwarzenberského manželského páru.¹⁰¹ Dále se v době jejich působení v českokrumlovské rezidenci přebudoval Plášťový most a byl zřízen Maškarní sál, jehož výzdobou pověřili Josefa Ledera. K velkému potěšení Marie Terezie nechal Josef Adam ze Schwarzenberku na českokrumlovském zámku upravit také pokoje. Zmenšily se a díky tomu se staly teplejšími a útulnějšími.¹⁰² Pro svojí milovanou choť rovněž zařídil přebudování stavení Kvítkův Dvůr a Český Dvůr, která se nacházela poblíž Českého Krumlova.¹⁰³ Josef Adam ze Schwarzenberku společně se svou manželkou se tímto počínáním snažili zvelebit a zachovat umělecký odkaz v Českém Krumlově i v ostatních

---

481; Marie FOLTÝNOVÁ, *Slavnostní kočáry 17.-18. století dochované ve sbírkách na území České republiky*, Praha 2015 (disertační práce), s. 119.

⁹⁹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 481; P. HIML, *Die ‚armen Leüte‘ und die Macht*. s. 146.

¹⁰⁰ K. zu SCHWARZENBERG, *Geschichte des reichsständischen Hauses*, s. 169.

¹⁰¹ Anna KUBÍKOVÁ, *Barokní přestavba českokrumlovského zámku*, in: V. Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty*, s. 473.

¹⁰² K. zu SCHWARZENBERG, *Geschichte des reichsständischen Hauses*, s. 169.

¹⁰³ Ivo CERMAN, *Patriotické zahrady. Alternativní veřejný prostor*, in: Josef Hrdlička – Pavel Král – Rostislav Smíšek (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*, Praha 2019, s. 303. Kvítkův Dvůr se stal velmi oblíbeným sídlem Marie Terezie ze Schwarzenberku. Díky tomu pak obdržel rovněž označení „*Favoritenhof*“. O tom August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého III*, Praha 1884, s. 54.

částech schwarzenberského panství.¹⁰⁴ Tyto přestavby probíhaly především v duchu pozdního vídeňského baroka a raného rokoka, přičemž kníže kvůli nim zaměstnával na svém dvoře relativně stálý tým umělců. Jeho oblíbenci se stali například vídeňský architekt Andrea Altomonte a výtvarný umělec František Jakub Prokyš.¹⁰⁵

Za vlády Josefa Adama ze Schwarzenberku nad rodovým majetkem nechal císař František Štěpán Lotrinský 8. prosince 1746 rozšířit knížecí hodnost na všechny mužské i ženské potomky schwarzenberského rodu. Ti byli následně označováni a oslovováni podle francouzského vzoru princů, popřípadě princeznami. Výjimku však tvořili kníže a kněžna, kteří v té době vládli. Tento čin přispěl zejména ke zdůraznění vážnosti schwarzenberského rodu v tehdejší raně novověké společnosti.¹⁰⁶ Stejně tak jako tomu bylo u jeho předků, zastával manžel Marie Terezie Josef Adam ze Schwarzenberku u císařského dvora ve Vídni vysoké úřady.¹⁰⁷ Nejprve se stal roku 1753 členem tajné rady. Následující rok ho císař František Štěpán Lotrinský jmenoval svým nejvyšším štolmistrem. Kromě toho jako první příslušník schwarzenberského rodu dosáhl na úřad nejvyššího hofmistra císaře, jenž zastával až do své smrti, nejprve za vlády císařovny Marie Terezie a poté za Josefa II.¹⁰⁸ O jeho významném společenském postavení nejen u vídeňského dvora vypovídá rovněž účast na třech císařských volbách a korunovacích ve Frankfurtu nad Mohanem. Na první dvě z nich ho doprovázela také jeho manželka Marie Terezie.¹⁰⁹ V rámci těchto cest též navštívili v Rastattu sestru Josefa Adama Marii

---

¹⁰⁴ Barokními přestavbami v ostatních částech schwarzenberského panství se zabýval Jan Ivanega. Srov. J. IVANEGA, *Hluboká. Lovecký zámek Ohrada*; TÝŽ, *Lovecký zámek Ohrada – stavební dějiny*, Praha 2014.

¹⁰⁵ J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny rodu*, s. 7; Václav BŮŽEK, *Aristokratický dvůr a rezidenční město (Český Krumlov mezi 16. až 18. století)*, in: V. Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty*, s. 366; Marie PAVLÁTOVÁ, *Krajinářské úpravy v okolí schwarzenberských sídel Třeboň, Český Krumlov, Červený dvůr a dalších na území jihočeského kraje*, in: Zdeněk Bezečný – Martin Gaži – Martin C. Putna (edd.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 89; Petr PAVELEC, „Schwarzenberský malíř“ *František Jakub Prokyš*, in: tamtéž, s. 253-254; Štěpán KVAPIL, *Nástin hudebních aktivit v Českém Krumlově v období panování knížete Josefa Adama ze Schwarzenbergu*, Praha 2014 (diplomová práce), s. 22.

¹⁰⁶ J. ZÁLOHA, *Pět barokních šlechticů v Českém Krumlově*, in: V. Bůžek – A. Kubíková – J. Zálaha (edd.), *Baroko v Českém Krumlově*, s. 17.

¹⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 17; J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny rodu*, s. 7; C. von WURZBACH, *Biographische Lexikon XXXIII*, s. 85.

¹⁰⁸ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 110; TÝŽ, *Die Schwarzenberger und ihr Weg*, s. 450.

¹⁰⁹ Poprvé se Josef Adam ze Schwarzenberku zúčastnil v doprovodu své manželky Marie Terezie z Lichtenštejna císařské volby a korunovace Karla VII. Bavorského ve Frankfurtu nad Mohanem roku 1742, tři roky poté byli oba přítomni rovněž korunovačnímu ceremonálu Marie

Annu (1706-1755) provdanou roku 1721 za markraběte Ludvíka Jiřího Badensko-Badenského.¹¹⁰

Během hospodaření knížecího páru na schwarzenberském panství byly přikoupeny a připojeny k rodovému majetku některé statky, jako například Hořice, Nový Hrad nacházející se v západních Čechách, Radlice u Prahy a ves Rohanov.¹¹¹ Josef Adam ze Schwarzenberku se údajně ke svým poddaným choval jako shovívavý a starostlivý pán. To dokládá také založení prvního penzijního fondu v habsburské monarchii v roce 1765, který byl určený především pro knížecí zaměstnance – úředníky a osoby starající se o schwarzenberské statky. Fond fungoval až do svého zrušení v první polovině 20. století.¹¹² Manžel Marie Terezie, rozené z Lichtenštejna, byl velmi zbožný, což se odráželo také v jeho činech. Nechával na svém panství stavět kostely, poskytoval milodary a hojně podporoval mladé studenty, zejména teology.¹¹³ Patřil k horlivým ctitelům svatého Kalixta, jehož relikviář nechal v průběhu oprav kaple svatého Jiří na zámku v Českém Krumlově vsadit do nového relikviářového rámce. Schwarzenberský vladař se snažil téměř pokaždé propojit místní kult s vlastní dobročinnou činností. Tyto jeho aktivity – podobné byly také u jeho manželky Marie Terezie, odrážely ještě stále pozdně barokní skutky milosrdenství. To se však již v průběhu posledního dvacetiletí 18. století změnilo.¹¹⁴

Manželství Marie Terezie ze Schwarzenberku s Josefem Adamem bylo šťastné a požehnané. Dokládá to rovněž počet jejich potomků. Mezi lety 1742 až 1752 přišlo na svět celkem devět dětí, z toho pět synů a čtyři dcery.¹¹⁵ Dospělosti se dožila dcera Marie

---

Terezie. V roce 1764 ho již na třetí korunovační cestě do Frankfurtu nad Mohanem doprovázeli místo jeho zesnulé manželky tři synové Jan Nepomuk, Josef Václav a Antonín, který však během cesty onemocněl a zemřel na zápal plic. Srov. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 481.

¹¹⁰ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 481.

¹¹¹ J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny rodu*, s. 7.

¹¹² TÝŽ, *Pět barokních šlechticů*, s. 17-18; A. MARKUS, *Rod knížat*, s. 25.

¹¹³ C. von WURZBACH, *Biographische Lexikon XXXIII*, s. 85; Jakob von RANNICHER, *Das Fürstenhaus Schwarzenberg. Ein Denkmal der Erinnerung an Weiland Seine Durchlaucht Carl Fürst zu Schwarzenberg, den Mitgliedern des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Hermanstadt 1859, s. 26; M. ŠRONĚK – K. HORNÍČKOVÁ – J. IVANEGA, *Zbožnost, účelnost, reprezentace*, s. 14.

¹¹⁴ M. GAŽI, *Schwarzenbergové a "jejich" svatá místa*, s. 161; Anna KUBÍKOVÁ, *Dva svatí Kalixtové v Českém Krumlově*, in: Martin Gaži – Petr Pavelec (edd.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 525.

¹¹⁵ C. von WURZBACH, *Biographische Lexikon XXXIII*, s. 86; P. PAVELEC, „Schwarzenberský malíř“, s. 266.

Terezie (1747–1788), nadaná pěvkyně, která se provdala za hraběte Zikmunda z Goëssu, její sestry Marie Anna (1744–1803), jejímž manželem se stal hrabě Bedřich ze Zinzendorfu, Marie Arnoštka (1752–1801) provdaná za hraběte Františka Auersperka a Marie Eleonora (1748–1786) věnující se nadační činnosti. Nástupcem Josefa Adama ze Schwarzenberku se měl stát nejstarší syn Jan Nepomuk (1742–1789), jenž po otcově smrti převzal vládu nad schwarzenberským panstvím.¹¹⁶ Z jeho narození měli oba manželé takovou radost a byli natolik vděční Bohu, že nechali založit zbožnou nadaci a postavit kostel v Postoloprtech.¹¹⁷ Dospělosti se dožil také Janův mladší bratr Josef Václav (1745–1781), který zahynul jako plukovník císařského pluku Marie Terezie.¹¹⁸

Sigmund Friedrich Khevenhüller, jenž se osobně účastnil podpisu svatební smlouvy budoucího manželského páru, vzpomínal ve svých denících na Marii Terezii ze Schwarzenberku jako na jednu z nejkrásnějších žen ve Vídni, se štíhlým pasem, krásným hrdlem a rukama. Byla prý obdařena nádhernýma očima a hnědými vlasy. Zmiňoval také její dokonalé chování při jakékoli soukromé i veřejné události a potvrzoval, že manželství s Josefem Adamem ze Schwarzenberku bylo v tehdejší společnosti pokládáno za jedno z nejšťastnějších. Neopominul však podotknout, že časté porody velmi nepříznivě ovlivnily ke konci jejího života vzhled šlechtičny.¹¹⁹ Marie Terezie ze Schwarzenberku se podobně jako její manžel chovala velmi milosrdně a často pomáhala chudým a bezmocným lidem. O tom vypovídá například skutečnost, že šlechtična zaplatila neznámému chudému nejen pokoj, ale také lázeň spolu se všemi náklady po dobu čtrnácti dnů v lázních Libnič, které patřily ke schwarzenberskému panství. V tomto skutku se zrcadlil jistý rozměr milosrdenství tehdejší vrchnosti, která využívala lázně, jež se staly od druhé poloviny 17. století neodlučitelnou součástí venkovských šlechtických sídel, i k tomuto účelu.¹²⁰

Také hraběnka Marie Dominika z Thürheimu,¹²¹ důvěrná přítelkyně knížecího páru, pokládala manželské soužití Marie Terezie s Josefem Adamem ze Schwarzenberku

---

¹¹⁶ A. MARKUS, *Rod knížat*, s. 25; *Ottův slovník naučný XXIII*, Praha 1905, s. 87. Dále také SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 481.

¹¹⁷ K. zu SCHWARZENBERG, *Geschichte des reichsständischen Hauses*, s. 166; A. F. BERGER, *Das Fürstenhaus*, s. 138.

¹¹⁸ C. von WURZBACH, *Biographische Lexikon XXXIII*, s. 86; *Ottův slovník naučný XXIII*, s. 87.

¹¹⁹ K. zu SCHWARZENBERG, *Geschichte des reichsständischen Hauses*, s. 166.

¹²⁰ J. IVANEGA, *Hluboká. Lovecký zámek Ohrada*, s. 93, 140.

¹²¹ Marie Dominika, rozená Hagerová z Allensteigu (1721–1792), byla dvorní dámou císařovny Marie Terezie. Provдалa se v roce 1745 za majitele olemnického panství, nacházejícího se na

za pěkné a harmonické. Velmi chválila uvážlivé a moudré jednání šlechtičny. Hraběnka z Thürheimu věděla též o tom, že Marie Terezie ze Schwarzenberku poněkud pochybovala a příliš nedůvěřovala způsobu, jakým její manžel Josef Adam hospodařil a jak výrazně spořil. Dokonce si své věrné přítelkyni postěžovala, že ji manžel držel v nevědomosti ohledně peněžních záležitostí.¹²² Hraběnka z Thürheimu měla povědomí rovněž o rodinných starostech Marie Terezie s financemi. Ty souvisely především se zaplacením válečných daní a s nápravami škod, jež způsobily na schwarzenberských panstvích vojska během válek o rakouské dědictví.¹²³

Ačkoliv se v minulosti rodina nacházela téměř na hraně bankrotu, podařilo se Josefu Adamovi ze Schwarzenberku zásluhou různých reforem znovu obnovit ekonomický rozkvět na svých panstvích.¹²⁴ Díky tomu například později došlo k zahájení těžby tuhy na Českokrumlovsku.¹²⁵ Po výše uvedeném válečném období se Josef Adam ze Schwarzenberku začal více věnovat rodině i společenskému životu.¹²⁶ Se svou manželkou Marií Terezií se pravidelně a často účastnili ve Vídni i kupříkladu v Zrcadlovém sále českokrumlovského zámku různých slavností, koncertů a divadelních představení. Divadelní hry se v té době konaly rovněž pod širým nebem a ne pouze v letním období. Dokladem takového tvrzení může být blíže neznámá alegorická hra u příležitosti oslav narozenin Marie Terezie ze Schwarzenberku pořádané 27. prosince 1747 v českokrumlovské zámecké zahradě před letohrádkem Bellarie.¹²⁷ V divadelním umění měla zálibu celá rodina, což potvrzuje také skutečnost, že v některých divadelních

---

Krumlovsku, Josefa Gundakara z Thürheimu (1709–1798), jenž byl rovněž dlouholetým přítelem schwarzenberského knížecího páru. Více k tomu Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich XXXIV*, Wien 1882, s. 300-301; O. G. SCHINDLER, *Adeliges Landleben*, s. 564.

¹²² J. ZÁLOHA, *Pět barokních šlechticů*, s. 18.

¹²³ TAMTÉŽ; K. zu SCHWARZENBERG, *Geschichte des reichsständischen Hauses*, s. 165, 169-170.

¹²⁴ O tom více A. VALENTA, *Lesk a bída*, s. 178-184.

¹²⁵ Mája HAVLOVÁ – Markéta SLABOVÁ – Zuzana VAVERKOVÁ, *Zámek Hluboká. Sbirka stříbra a hostinské pokoje*, České Budějovice 2015, s. 49. O těžbě tuhy v jižních Čechách Jiří DVORÁK, *K historii schwarzenberských tuhových dolů v Černé v Pošumaví (Schwarzbach)*, České Budějovice 2007.

¹²⁶ J. ZÁLOHA, *Pět barokních šlechticů*, s. 18.

¹²⁷ Alena JAKUBCOVÁ, *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla*, Praha 2007, s. 557.

inscenacích jednotliví členové rodiny přímo vystupovali.¹²⁸ Na krumlovském zámku se v této době taktéž začalo pořádat mnoho okázalých plesů. Manžel Marie Terezie měl totiž velmi rád hudbu. Zejména byl velkým znalcem opery. Sám se od mládí věnoval rovněž tanci a zpěvu. V pozdějším věku se také nechával z celé Evropy pravidelně informovat o hudebních novinkách. Svým uměleckým zájmem pravděpodobně navázal na prtetu Marii Arnoštku z Eggenberku, rozenou ze Schwarzenberku, kterou ve své době mnozí literáti a učenci nazývali druhou či novodobou Pallas Athénou.¹²⁹ V podobných uměleckých aktivitách podporoval Josef Adam společně se svou manželkou Marií Terezií rovněž své děti.¹³⁰ Kromě toho schwarzenberský vladař nakupoval prostřednictvím svých agentů rozestých po celé Evropě hudební nástroje, literaturu a významné hudební partitury tehdejších umělců. V šedesátých letech 18. století navíc založil stálou knížecí kapelu, jež se stala široko daleko známou. Po rožmberské a eggenberské šlo již v pořadí o třetí šlechtickou českokrumlovskou zámeckou kapelu.¹³¹

Manželský svazek Marie Terezie, rozené z Lichtenštejna, s Josefem Adamem ze Schwarzenberku nicméně netrval příliš dlouho. Na počátku roku 1753 oba onemocněli neštovicemi.¹³² Šlechtična, která v té době pobývala společně se svým manželem ve Vídni, se od 14. ledna téhož roku začala cítit špatně a slabě. Proto jí byla podána ráno v 10 hodin v přítomnosti manžela a schwarzenberských služebníků v livrejích svátost oltářní. V raném novověku představovala svátost oltářní pro umírajícího pomyslný pokrm na cestu, aby nemocný odcházel z pozemského života posílněn tělem Kristovým. Následující dny se stav šlechtičny postupně zhoršoval a 19. ledna 1753 Marie Terezie ze Schwarzenberku, rozená z Lichtenštejna, ve Vídni skonala.¹³³ Stalo se tak po dvanácti

---

¹²⁸ J. ZÁLOHA, *Pět barokních šlechticů*, s. 18; TÝŽ, *Die Schwarzenberger*, s. 74; Š. KVAPIL, *Nástin hudebních aktivit v Českém Krumlově*, s. 23; P. PAVELEC, „*Schwarzenberský malíř*“, s. 254.

¹²⁹ Anna KUBÍKOVÁ, *Pěvkyně s modrou krví*, *Obnovená tradice*. Časopis historického spolku Schwarzenberg 50, 2014, s. 43-46.

¹³⁰ Š. KVAPIL, *Nástin hudebních aktivit v Českém Krumlově*, s. 23; M. KORYCHOVÁ, *Každodenní život v českokrumlovské zámecké*, s. 25.

¹³¹ TAMTÉŽ.

¹³² A. MARKUS, *Rod knížat*, s. 25.

¹³³ *Wienerisches Diarium*, Nr. 5, 17. 1. 1753, s. 5; Anna KAMÍNKOVÁ, *Smrt a péče o pozůstalé z pastoračního pohledu římskokatolického kněze*, Praha 2014 (diplomová práce), s. 54; J. MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost*, s. 112. K problematice šlechtické smrti srov. Pavel KRÁL, *Žena a smrt v 16. a 17. století*, in: Milena Lenderová (ed.), *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002, s. 105-130; TÝŽ, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004 (= *Monographia historica* 4); TÝŽ, *Kult*

společně prožitých letech v manželství. Pohřbena byla ve schwarzenberské hrobce v augustiniánském kostele ve Vídni, pod kaplí Mikuláše Tolentinského. Josef Adam ze Schwarzenberku se následně uzdravil. Ačkoliv mu v té době bylo přes třicet let, znovu se již neoženil. Dva roky po smrti své ženy se sice ucházel o ruku ovdovělé hraběnky Marie Josefy z Herbersteinu, dcery Jana Josefa Khevenhüllera. Sňatek se však nakonec neuskutečnil, neboť císařovna Marie Terezie varovala knížete Khevenhüllera před zadlužením schwarzenberského vladaře.¹³⁴ Josef Adam ze Schwarzenberku zemřel dvacet osm let po úmrtí své manželky 17. února 1782 ve Vídni. Následně byl stejně jako Marie Terezie ze Schwarzenberku, rozená z Lichtenštejna, pohřben v hrobce zdejšího augustiniánského kostela.¹³⁵

---

předků. Paměť a smrt v myšlení české šlechty na počátku novověku, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 9-53.

¹³⁴ A. MARKUS, *Rod knížat*, s. 25; K. zu SCHWARZENBERG, *Geschichte des reichsständischen Hauses*, s. 171-172; 177.

¹³⁵ TAMTÉŽ.

3. Domácnost šlechtičny

V dobových raně novověkých pramenech se samotný pojem rodina nevyskytuje. Místo toho se lze setkat pouze s výčtem, kdo ji tvořil, jako například muž, žena, děti.¹³⁶ Právě výrazy označující příbuzenská pouta v rámci jedné rodiny, jako byly otec a matka, manžel a manželka, případně syn a dcera, se používaly v té době zcela běžně.¹³⁷ Až koncem 18. a na začátku 19. století, kdy se tradiční evropská společnost přeměnila ve společnost moderní, došlo k vytvoření výrazu rodina, z něhož se postupem času stal každodenně používaný termín.¹³⁸

Co si však lze představit pod pojmem šlechtická domácnost?¹³⁹ Co se týká raně novověké domácnosti v prostředí vyšší šlechty, orientovala se nikoli na produkci, nýbrž na reprezentaci. Tato skutečnost představovala zásadní rozdíl od domácností venkovských nebo městských hospodářů. Právě reprezentace určovala nejen rozsah a velikost takové domácnosti, jež se odvíjela od šlechticovy zámožnosti a urozenosti, ale také její vnitřní vztahy, které zdůrazňovaly společenský odstup mezi jejími dílčími složkami.¹⁴⁰ Hranice takovéto šlechtické domácnosti však lze, v porovnání s již zmiňovanými venkovskými či městskými, stěží vymezit. Ve většině případů platilo, že v jedné domácnosti žila pouze jedna „nukleární“ rodina (manželský pár spolu s nedospělými dětmi). V raném novověku se totiž předpokládalo, že sňatkem šlechticů vznikne nová domácnost, která bude žít rovněž ve vlastním sídle. Nárok na své sídlo měl nicméně též každý dospělý šlechtic, jenž se zatím neoženil.¹⁴¹ Mít vlastní domácnost totiž

---

¹³⁶ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 535.

¹³⁷ TAMTÉŽ, s. 541; Beatrix BASTL, *Macht der Emotionen? Refugien der Intimität? Die Erhaltung des Namens und die Ordnung der aristokratischen Familie*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a rezidence v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= *Opera historica* 7), s. 496.

¹³⁸ TAMTÉŽ, s. 536-537.

¹³⁹ O vymezení domácnosti se pokusil již například Aristoteles, jenž měl představu, že každou domácnost tvořily tři složky „*societas parentalis*“, „*societas conjugalis*“ a „*societas herilis*“. Aristotelův model byl na prahu novověku nejen běžně přijímán, ale též dále rozvíjen, například Janem Amosem Komenským. Více k tomu TAMTÉŽ, s. 537.

¹⁴⁰ TAMTÉŽ, s. 539.

¹⁴¹ TAMTÉŽ. Rodina se stala v 18. století společenstvím rodičů a dětí, které spojovalo navzájem citové pouto, vážící si své vlastní společnosti v soukromí. Více k tomu I. CERMAN, *Šlechtická kultura*, s. 220.

na prahu novověku symbolizovalo osamostatnění se od rodičů a schopnost převzít zodpovědnost za její vedení.¹⁴²

Důležité je také podotknout, že jako každá jiná mocenská struktura té doby, byla raně novověká domácnost uspořádaná patriarchálně. Na přechodnou dobu sice mohla stanout v jejím čele žena, například v případě úmrtí manžela, většinou však úloha pána domu připadla muži. Jemu podléhali ostatní členové domácnosti a veškerý movitý i nemovitý majetek. Také platilo, že každý měl v domě své místo a svůj úkol, jenž musel plnit.¹⁴³

Na přelomu 16. a 17. století nebylo neobvyklé, že ani v rámci jedné domácnosti nežili její členové pohromadě. Například šlechtické syny rodiče již v útlém věku posílali na výchovu do jiných, příbuzných rodin nebo později na jezuitská či piaristická gymnázia.¹⁴⁴ Někdy žil dlouhodobě odděleně dokonce i manželský pár, kdy kupříkladu šlechtic musel plnit své úřední povinnosti daleko od domova.¹⁴⁵ Neúplnou domácnost však mohla vytvořit rovněž vdova, která se po smrti manžela již nevracela zpět ke svým rodičům, nebo také dospělý, prozatím neženatý syn.¹⁴⁶

Pokud jde o domácnost Schwarzenberků, lze do ní zařadit nejen členy tohoto rodu, ale také služebníky starající se o jejich každodenní potřeby a zabezpečující základní chod šlechtického sídla, na němž v tu dobu daný urozený jedinec pobýval.¹⁴⁷ Domácnost v raném novověku se proto vázala spíše ke konkrétnímu členovi rodu, nikoli místně ke šlechtické rezidenci. Pokud tak manželský pár nepobýval na stejném místě, měl k dispozici každý zvlášť svoji domácnost.¹⁴⁸

Rovněž k Marii Terezii ze Schwarzenberku příslušela osobní domácnost. Její podobu lze alespoň v hrubých obrysech zrekonstruovat na základě analýzy již zmiňovaného kalendáře ke psaní, do něhož si zaznamenávala vlastní rozličné útraty.

---

¹⁴² Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Průvodce všedním životem v novověku*, České Budějovice 2009, s. 41.

¹⁴³ Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století) I*, Praha 1999, s. 41.

¹⁴⁴ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 540.

¹⁴⁵ Příkladem takového povinnosti vytiženého šlechtice byl Adam mladší z Valdštejna, který zmiňuje ve svém deníku časté účasti na různých návštěvách, kvůli nimž (a rovněž kvůli svým vysokým úřadům u císařského dvora) býval mnohokrát mimo domov. Petr MAŤA – Marie KOLDINSKÁ (edd.), *Deník rudolfinského dvořana (1602-1633)*, Praha 1997, s. 154.

¹⁴⁶ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 540.

¹⁴⁷ J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II/2*, s. 185; O. STOLIČKA, *Zásobování schwarzenberské domácnosti*, s. 20.

¹⁴⁸ TAMTÉŽ.

Jednotlivé položky v tomto dochovaném prameni, za něž Marie Terezie vynakládala své vlastní finanční prostředky, by se daly rozdělit do dílčích okruhů podle různých kritérií. Šlo například o hmotné předměty (ne)každodenní potřeby, využívání různorodých služeb, běžně či výjimečně vykonávané činnosti nebo také o osoby, které kolem sebe Marie Terezie soustředila. Tyto konkrétní oblasti, jež byly k výzkumu její domácnosti zvoleny, reflektují nejen každodenní život této urozené dámy, ale rovněž zrcadlí a přibližují fungování a hmotné vybavení domácnosti šlechtičny v první polovině 18. století.

3.1 Služebnictvo

První oblast, která se zrcadlila v kalendáři ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku, představovalo početné služebnictvo, případně další osoby, kterými se tato urozená dáma ve své domácnosti obklopovala a za něž vydávala své peníze.¹⁴⁹ V současné terminologii historici a historičky rozlišují dvůr v širším a užším pojetí. Ke dvoru v širším slova smyslu patřily osoby zajišťující nejen každodenní provoz, ale také hospodářsko-administrativní chod sídla. Osoby, jež tvořily užší dvůr, zpravidla působily v blízkosti urozeného jedince a jeho rodiny. Staraly se o jejich domácnost, zásobování a přípravu jídla, zajišťovali jim obsluhu i mobilitu.¹⁵⁰ Kvitance v analyzovaném kalendáři Marie Terezie ze Schwarzenberku reflektují blízké i vzdálené okolí šlechtičny, jež okolo sebe potřebovala při každodenních činnostech i při svátečních dnech či během pořádání jiných mimořádných událostí.¹⁵¹

Okolo Marie Terezie ze Schwarzenberku se během dne pohyboval početný personál, jehož služeb ve své domácnosti využívala. Jednou z nejvýznamnějších služebnic byla hofmistryně Tereza Fischerová, která působila v čele fraucimoru této šlechtičny, pro něž se užívá obvykle označení užší ženský dvůr.¹⁵² Členky fraucimoru tvořily pravděpodobně komornice kněžny. V dochovaném kalendáři se uváděly pouze pod křestními jmény: Mariana, Tereza, Antonie, Amélie a Róza.¹⁵³ Tyto komornice

---

¹⁴⁹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

¹⁵⁰ K tomu M. KORYCHOVÁ, *Personální složení dvora*, s. 34; J. KUBEŠ, *Diensschaft der Aristokraten*, s. 274.

¹⁵¹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

¹⁵² Tento úřad vyžadoval zodpovědnost a téměř neustálou přítomnost u dvora, i přesto však byl velice žádaný a prestižní. *Ottův slovník naučný XI*, Praha 1897, s. 463; V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 203. K významu slova fraucimor M. HAJNÁ, *Rožmberský fraucimor*, s. 6-7.

¹⁵³ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

pocházely zřejmě z prostředí hlavní venkovské rezidence – Českého Krumlova a měly ke šlechtičně nejbližší, neboť s ní přicházely do každodenního kontaktu.¹⁵⁴ Jejich hlavním úkolem nebylo pouze doprovázet svou paní během cest a při jejím plnění společenských povinností, ale věnovaly se také například ručním pracím jako představovalo vyšívání, krumplování, šití, vaření a ženská zdravotní péče.¹⁵⁵ Fraucimor Marie Terezie ze Schwarzenberku však netvořily pouze služebnice určené pro její obsluhu, ale také služebnice dětí knížecího páru. Jeho součástí tak byly rovněž kupříkladu kojné či chůvy.¹⁵⁶

Kněžna ze Schwarzenberku rovněž velmi pečovala o své zdraví. Využívala k tomu v první řadě činnosti ranhojičů, jež byli placeni ve většině případů za pouštění žilou.¹⁵⁷ To se v raném novověku provádělo velmi často u rozličných chorob, zejména při horečkách. Podle dobových odborných názorů totiž docházelo díky této léčebné proceduře k vyloučení nezdravých tekutin z těla, čímž se mělo ulehčit nemocnému.¹⁵⁸ Občas poskytovali službu Marii Terezii ze Schwarzenberku též lékárníci a lékárníční tovaryši. Od nich kupovala nejen léky do domácnosti, ale rovněž do své cestovní lékárníčky, kterou neustále s sebou vozila na svých cestách. Za 6 krejcarů si tak například koupila z lékárny olej z lískových oříšků určený proti různým nemocem.¹⁵⁹ V kalendáři na psaní šlechtičny se také kromě jiného objevovaly výdaje za porodní báby, jež se povolávaly do

---

¹⁵⁴ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 203; J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*, s. 209.

¹⁵⁵ TAMTÉŽ; M. HAJNÁ, *Rožmberský fraucimor*, s. 14.

¹⁵⁶ O tom také J. KUBEŠ, *Dienerchaft der Aristokraten*, s. 288.

¹⁵⁷ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

¹⁵⁸ Více k ranhojičství *Ottův slovník naučný XX*, Praha 1903, s. 350; Ivan LESNÝ, *Zprávy o nemocech mocných*, Praha 1984, s. 224; Eduard WONDRAK – Josef SAJNER, *Z historie moravských chirurgů, ranhojičů a lazebníků*, *Vlastivědný věstník moravský* 41, 1989, č. 3, s. 343. O tělesnou čistotu šlechtičny pečoval rovněž kadeřník, který se v pramenech vyskytoval pod výrazem „*Barbierer*“. Někdy se označoval také jako lazebník. K tomu J. HAUSENBLASOVÁ, *Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II.*, s. 118.

¹⁵⁹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12. K barokním lékárnám např. Václav RUSEK – Ladislava VALÁŠKOVÁ – Jiří DRHA, *Kouzlo barokní lékárny v Kuksu*, Praha 2007.

schwarzenberské domácnosti k porodu či jako pečovatelky o nemocné.¹⁶⁰ O duševní zdraví této urozené dámy se pak staral dvorní kaplan.¹⁶¹

Jinou důležitou roli u dvora hrály osoby zajišťující mobilitu šlechtičny a obecně péči o dopravní prostředky. Jednalo se například o nosiče židlí. Jejich služeb Marie Terezie ze Schwarzenberku využívala téměř každodenně nejen v rámci domu, ale také během cest. Tito nosiči ji doprovázeli také na různé společenské události, jako představovaly lov nebo návštěva divadla. Občas rovněž platila za kočí a sluhy, kteří zodpovídali za péči o koně.¹⁶²

Dále byli v tomto prameni často uvedeni jiní služebníci – konkrétně označení jako lokajové Daniel, Antonín, Ferdinand, Martin a Gottlieb, kteří vykonávali různorodé činnosti související s každodenním chodem schwarzenberské domácnosti. Šlechtici či šlechtičny pověřovali lokaje leckdy podobnými úkoly jako posly. Na rozdíl od poslů se však lokajové pohybovali na koních a mohli si najímat kupříkladu poddané.¹⁶³ Kromě toho kolem sebe tato urozená dáma soustředila hejduky Jana a Jakuba, které pověřovala různými úkoly, zejména předáváním almužen chudým, placením rozličných předmětů či poplatků při překročení zemských hranic během zahraničních výprav Marie Terezie ze Schwarzenberku.¹⁶⁴

Schwarzenberská šlechtična rovněž využívala, ne však tak pravidelně, rovněž nejrůznější osoby spojené se zhotovováním šatů a rozličných oděvních doplňků. Jednalo se například o knížecí garderobiéry Martina Pichlera a blíže nejmenovaného pana Weißkampfa, kteří se starali o její šaty a materiál k jejich zhotovování. Dále platila ze svých peněz blíže nejmenované ševce a krejčí, stejně jako výrobce trásní, portů a prýmek.¹⁶⁵ Z dalších byli v dochovaném prameni jmenovitě zmíněni výšivkář Antonín

---

¹⁶⁰ V raném novověku existovalo mnoho příruček, jak měl porod správně probíhat a kdo u něj směl být přítomný. Srov. Matouš Philomates WALKMBERSKÝ Z WALKMBERKU, *Zahrádka růžová žen plodných*, in: Jana Ratajová – Lucie Storchová (edd.), *Děti roditi jest božské ovotce. Gender a tělo v českojazyčné babické literatuře raného novověku*, Praha 2013, s. 245-418.

¹⁶¹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

¹⁶² TAMTÉŽ.

¹⁶³ TAMTÉŽ; V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 241.

¹⁶⁴ TAMTÉŽ.

¹⁶⁵ V kalendáři Marie Terezie ze Schwarzenberku byli tito výrobci trásní, portů a prýmek označeni jako takzvaní „*Crepinmacher*“. K tomu *Wiener Berufe – Lexikon* [převzato z <https://www.familia-austria.at/index.php/forschung-und-service/kronlaender-seiten/78-oesterreichische-laender/niederosterreich/463-wiener-berufe-lexikon>, odkaz funkční k 9. 7. 2022].

Schreiner a jakási krajkářka z Postoloprta, kteří se podíleli výzdobě jejích šatů. O čistotu a péči oděvů se pak staraly pradleny, nejčastěji z rezidenčního sídla v Českém Krumlově.¹⁶⁶ Důležitá byla také výroba a úprava paruk, kterou zajišťoval parukář Šimon Schrott. Cenné předměty si šlechtična nechávala nejčastěji vyhotovit od blíže nejmenovaných zlatníků Büttnera a Gremsera, tvůrkyně perlových šperků, případně využívala služeb různých hodinářů.¹⁶⁷

Stranou pozornosti nelze nechat ani osoby zajišťující urozené dámě a jejímu blízkému okolí zábavu. Protože se Marie Terezie ze Schwarzenberku i její manžel Josef Adam živě zajímali o divadlo a hudbu, na schwarzenberském dvoře proto působili například muzikanti hrající na rozličné nástroje přímo pod okny zámeckých pokojů šlechtičny, harfenistka, fagotista, provazochodkyně, kočovní herci, ale také rozliční kouzelníci. Jak již bylo uvedeno výše, hudba hrála důležitou nezastupitelnou roli rovněž při pořádání nejrůznějších slavnostních událostí. Kupříkladu u příležitosti oslavy narozenin svého manžela v roce 1743 proto Marie Terezie ze Schwarzenberku pozvala do zámeckých komnat jeho oblíbené muzikanty. Mezi nimi nechyběl hráč na lesní roh František.¹⁶⁸

Ze svých příjmů platila Marie Terezie ze Schwarzenberku příležitostně také služby kancelářských úředníků. Ti rovněž patřili k osobám, jež se pohybovaly poblíž této kněžny. Šlo například o knížecího sekretáře Theodora Thorena nebo blíže nejmenovaného knížecího pokladníka, který jí opatřil váhu na dukáty. Nezastupitelnou roli v knížecí domácnosti hrály také osoby starající se o stravování šlechtičny a jejího manžela. Dochované kvitance výslovně uvádějí Kiliána Neumanna, který na schwarzenberském dvoře působil jako hlavní knížecí kuchař.¹⁶⁹ Například připravoval rozličné pokrmy v kuchyni ve schwarzenberské myslivně na Šumavě nebo v knížecí zahradě v Českém Krumlově. Během jeho působení na dvoře Marie Terezie ze

---

¹⁶⁶ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12; V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 229.

¹⁶⁷ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

¹⁶⁸ TAMTÉŽ.

¹⁶⁹ Tato skutečnost potvrzuje názor, že kuchyňský personál na šlechtických dvorech tvořili zejména muži. Ženy naopak pomáhaly v kuchyni pouze s mytím nádobí, uklízením nebo s „*třením*“ (utíráním) stříbrného stolního příslušenství. To se postupem času měnilo. Od počátku 17. století tak pronikal do šlechtických kuchyní stále větší počet osob ženského pohlaví. Více k tomu Josef HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550-1650)*, České Budějovice 2000 (= Monographia historica 1), s. 124.

Schwarzenberku v letech 1740-1742 se mu dostalo zvláštní finanční odměny ve výši 8 zlatých a 24 krejcarů za vaření blíže neznámých zvláštních pokrmů během jejího šestinedělí na přelomu července a srpna 1742.¹⁷⁰

O obstarávání a nákup rozličných předmětů do domácnosti šlechtičny se starali nejrůznější nákupčí označovaní v pramenech jako „*Einkäufer*“, kteří byli pravidelně vysíláni na domácí i zahraniční trhy.¹⁷¹ Tito nákupčí by se dali zahrnout do kategorie tak zvaného „virtuálního dvora“. Za jeho příslušníky se považovaly osoby, které trvale nepobývaly na dvoře konkrétního šlechtice či šlechtičny, ve služebném poměru však působily na vzdálenějších místech. Často se najímaly na předem smluvený úkol, po jehož splnění služby urozených jedinců opustily.¹⁷² Jednalo se například o blíže nejmenovaného pražského nákupčího Bolzana, vídeňského Jakuba Stöckholzera, Jiřího Scharnagela působícího v Nizozemí a mnoho dalších osob činných především na území dnešního Německa a Rakouska. Tímto způsobem si Marie Terezie ze Schwarzenberku zajistila kupříkladu křišťálovou tabatěrku, stříbrné hodinky, harfu či jiné honosné předměty. Za nákup běžně dostupného drobného zboží pak šlechtična platila rovněž místním obchodnicím a obchodníkům.¹⁷³

Podobnou úlohu jako nákupčí plnili také poslové, jež působili nejen na schwarzenberských panstvích, ale také za hranicemi Království českého. V pramenech byli výslovně uvedeni například posel netolický, linecký a posel z Českých Budějovic, jež přinesl knížecí dopis, či královský posel, kterému Marie Terezie ze Schwarzenberku zaplatila za noviny z Prahy.¹⁷⁴ Poslové nedoručovali urozené dámě pouze poštu (rozličné listy a ústní informace), ale také jiné hmotné předměty. Šlo například o knihu árií, dýmku nebo jezdecké boty.¹⁷⁵

---

¹⁷⁰ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

¹⁷¹ O tom Josef HRDLIČKA, *Rezidenční město a panská kuchyně. Podíl jindřichohradeckých měšťanů, ostatních obyvatel a panských služebníků na zásobování předbělohorského dvora pánů z Hradce potravinami*, Jihočeský sborník historický 64, 1995, s. 85.

¹⁷² Václav BŮŽEK, *Dvůr habsburských císařů v letech 1526-1740 a historiografie na prahu 21. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 24; J. KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten*, s. 289. S teorií virtuálního dvora přišel Mark Hengerer. Srov. Mark HENGERER, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts*, Konstanz 2004, s. 22, 33.

¹⁷³ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12; V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 327-328.

¹⁷⁴ TAMTÉŽ.

¹⁷⁵ O tom více M. KORYCHOVÁ, *Každodenní život v českokrumlovské zámecké rezidenci*, s. 43.

Co se týče širšího dvora, v jeho čele stál hejtman, který se staral o hospodářský chod konkrétního panství.¹⁷⁶ Starost o každodenní chod sídla nejen v době, kdy zde pobývala schwarzenberská vrchnost, ale též za její nepřítomnosti, připadla hospodáři. Naopak hospodyně pečovala o spižírny, kde se uskladňovaly potraviny a ukládaly některé kusy především cínového nádobí.¹⁷⁷ Jako příklad takového tvrzení lze uvést hospodáře a hospodyně v Libníči, jimž šlechtična věnovala během svých cest jako spropitné dva zlaté.¹⁷⁸ Marie Terezie ze Schwarzenberku rovněž platila ze svého menší finanční obnosy šafářům a šafářkám, kteří stáli v čele poplužních dvorů na schwarzenberském panství, kde se soustředila především rostlinná a živočišná výroba zajišťující potraviny pro zámecké kuchyně.¹⁷⁹

Lesní hospodářství měl na starosti knížecí lovčí. Od roku 1742 plnil funkci nejvyššího knížecího lovčího u Schwarzenberků Norbert Kfelír ze Zakšova. Z kalendáře na psaní schwarzenberské šlechtičny lze mimo jiné zjistit, že právě Norbert Kfelír ze Zakšova přinesl mladému synovi Marie Terezie ze Schwarzenberku Janu Nepomukovi malého psíka na hraní.¹⁸⁰ Lovčímu byli podřízeni myslivci, kteří se společně s fořty a hajnými starali o lov zvěře v lesích. Ti rovněž zajišťovali prodej dříví z panských lesů. Vodní hospodářství pak měli v kompetenci rybníční tovaryši a čeledíni.¹⁸¹

V dochovaných pramenech také nechyběly různé osoby zabývající se uměleckými činnostmi. Šlo o blíže nejmenované malíře, kteří na zakázku vyhotovovali portréty šlechtičny, jakéhosi netolického sochaře, truhláře nebo třeboňského zahradníka, jenž často nosil šlechtičně ovoce z vlastní zahrady, například třešně. V zahradě pravděpodobně trávil Marie Terezie ze Schwarzenberku hodně času. Důkazem takového tvrzení jsou četné výdaje v kalendáři na psaní vztahující se právě k různým zahradním činnostem. Jednalo se kupříkladu o snídaně v zahradě nebo o poplatky za návštěvu zahrady

---

¹⁷⁶ Rostislav SMÍŠEK, *Hrabě Jan Adam Questenberg a proměny jeho dvora v první polovině 18. století*, in: Josef Hrdlička – Pavel Král (edd.), *Studentská vědecká konference HISTORIE 2000*, České Budějovice 2001, s. 126.

¹⁷⁷ V pramenech se často tyto hospodyně nazývaly výrazem „*Baberl*“ či „*Baba*“, což pravděpodobně vypovídalo o jejich vyšším věku. Více k tomu V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 229.

¹⁷⁸ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, *Sbírka rukopisů Český Krumlov 1327-1968*, č. 8, 12.

¹⁷⁹ TAMTÉŽ. Více k tomu J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost*, s. 44.

¹⁸⁰ TAMTÉŽ; J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost*, s. 38.

¹⁸¹ Srov. M. KORYCHOVÁ, *Personální složení dvora*, s. 34.

v Schönbrunu. Dále se v kvitancích také objevovaly nákupy zahradního náčiní či různých bylinek na zahradu.¹⁸²

3.2 Mecenát

Další okruh, který reflektoval v kalendáři Marie Terezie ze Schwarzenberku nejen její chování a jednání, ale též fungování domácnosti, představuje zbožnost a dobročinnost této urozené dámy. Tyto pojmy a s nimi spojené výdaje se odráží ve zmiňovaném historickém prameni velmi často.¹⁸³ Péče šlechty o chudé a potřebné měla hluboké historické kořeny a patřila až do zrušení poddanství v roce 1848 k tradičním povinnostem urozených. Nešlo však pouze o jejich závazek vůči státu. Šlechtická dobročinnost vycházela především z křesťanských mravních zásad, které byly silně ukotveny po dlouhá staletí v mentalitě každého urozeného jedince.¹⁸⁴ Přesvědčení zmiňované společenské vrstvy o vlastní nadřazenosti samo o sobě vytvářelo závazek vůči státu i před Bohem postarat se o své poddané. Protože bohatství v raném novověku bylo vnímáno jako Boží dar, tato skutečnost rovněž zavazovala šlechtu k odpovídající péči o církve.¹⁸⁵ Dobročinnost mimo jiné plnila i praktickou funkci, neboť majitelé panství si nechtěli na svých pozemcích rozšířit extrémní chudobu, která by pro ně měla v konečném důsledku pouze negativní dopad. Nejenže by z toho vrchnost neměla žádný ekonomický užitek, ale zvýšila by se například také kriminalita.¹⁸⁶

Zbožnost rovněž platila v tehdejší společnosti za jednu z nejdůležitějších vlastností, kterou měla oplývat každá urozená žena a řádná manželka, vedle počestnosti, cudnosti a citlivosti.¹⁸⁷ Ženská zbožnost se na prahu novověku zrcadlila zejména v pravidelném modlení se, čtení vhodné náboženské literatury nebo například v hojně účasti na bohoslužbách a pobožnostech. Ne náhodou se v různých soudobých literárních textech šlechtičny mnohdy zobrazovaly jako osoby, jež se pravidelně staraly o chudé

---

¹⁸² TAMTÉŽ.

¹⁸³ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

¹⁸⁴ Michaela ŽÁKOVÁ, *K úloze a významu filantropie ve šlechtickém prostředí. Nadace pro šlechtičny v habsburské monarchii*, Časopis Národního muzea, Řada historická 186, 2017, s. 7. Pomoc chudým měla také očišťovat od hříchu. O tom O. STOLIČKA, *Zásobování schwarzenberské domácnosti*, s. 44.

¹⁸⁵ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 262.

¹⁸⁶ M. ŽÁKOVÁ, *K úloze a významu filantropie*, s. 7-8.

¹⁸⁷ R. SMÍŠEK, *Šlechtic a sňatek*, s. 173. TÝŽ, *Die Heiratsstrategien*, s. 137. O ženském ideálu také J. RATAJOVÁ – L. STORCHOVÁ (edd.), *Žena není přišera*; TYTÉŽ (edd.), *Nádoby mdlé, hlavy nemající?*

a nemocné.¹⁸⁸ Zbožnost se však v raném novověku uznávala napříč všemi společenskými strukturami. Tuto skutečnost potvrzuje také myšlenka takzvané „*pietas austriaca*“, jež měla původně představovat zbožnost jakožto jednu z hlavních vladařských ctností Habsburků. Vyjadřovala přesvědčení, že Bůh přidělil rakouskému domu jisté poslání, které se vztahovalo ke světské i církevní doméně, a to zejména kvůli náboženským zásluhám jeho předků, především Rudolfa I. Tento postoj nicméně v tehdejší společnosti udával tón a působil jako následováníhodný vzor v náboženských záležitostech pro každého jedince.¹⁸⁹ Proto také Marie Terezie ze Schwarzenberku se podobně jako její manžel Josef Adam chovala na veřejnosti i v soukromí velmi milosrdně, snažila se pomáhat chudým a bezmocným lidem ve svém blízkém i vzdáleném okolí.¹⁹⁰

Mezi časté výdaje zaznamenané v kalendáři ke psaní, na které Marie Terezie ze Schwarzenberku vynakládala své finanční prostředky, patřily almužny.¹⁹¹ Důležitost almužen v myšlení soudobé společnosti byla značná. Samotný výraz, jež pocházel z řeckého slova označujícího milosrdný dar, pronikl do dalších evropských jazyků společně s šířením křesťanské nauky. Z pohledu katolické církve představovalo darování almužen jakousi morální povinnost bohatších, ačkoliv chudí lidé na takovou podporu neměli žádný právní nárok.¹⁹² Almuzny v očích šlechtičny představovaly téměř pravidelné příspěvky, čímž v raně novověké společnosti veřejně demonstrovala své náboženské smýšlení. Almuzny ve schwarzenberské domácnosti byly určené nuzným lidem – chudému muži, ženě, duchovnímu, ale také chudému vězni či těhotné ženě. Marie Terezie ze Schwarzenberku některým z nich dokonce dovolila, aby po nějakou dobu pobývali v jejím domě.¹⁹³ Almuzny však neposkytovala pouze v hotovosti, ale rovněž

---

¹⁸⁸ Například vyobrazení šlechtičen starajících se o chudé v pohřebních kázáních. Srov. Miloš SLÁDEK, *Vitr jest život člověka, aneb, Život a smrt v české barokní próze*, Jinočany 2000.

¹⁸⁹ Ines LANG, *Die Marienfeste und die Pfingstfeiern am Wiener Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Irmgard Pangerl – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonialprotokolle (1652-1800). Eine Annäherung*, Innsbruck-Wien-Bozen 2007, s. 463; M. GAŽI, *Schwarzenbergové a „jejich“ svatá místa*, s. 147; A. CORETHOVÁ, *Pietas Austriaca*, s. 6, 8.

¹⁹⁰ Náboženský mecenát představoval jednu z nejvyšších položek ve šlechtickém rozpočtu. Pod tento pojem spadaly rozličné dary a příspěvky, jako například almužny, darování kostelního náčiní, stavbu kostelů či zakládání a financování církevních institucí. Více k tomu P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 264. O církevním patronátu Schwarzenberků také M. RYANTOVÁ, *Církevní patronát Eggenberků a Schwarzenberků*, s. 620-633.

¹⁹¹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

¹⁹² O. STOLÍČKA, *Zásobování schwarzenberské domácnosti*, s. 42, 47.

¹⁹³ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

v podobě jídla.¹⁹⁴ Vynaložené finanční částky se pak pohybovaly ve většině případů v rozmezí dvou až tří zlatých, případně krejcarů. Marie Terezie ze Schwarzenberku nezapomínala na chudé ani na svých cestách a hojně rozdala almužny například při své letní cestě roku 1742 z Prahy do Protivína.¹⁹⁵

Nemalé peníze šlechtična věnovala rovněž chudinským ústavům a jiným sociálním zařízením. Část svých finančních prostředků darovala žebravým řádům, mezi něž je možné zařadit karmelitány, minority, dominikány, kapucíny a servity.¹⁹⁶ Mezi další řády, kterým Marie Terezie ze Schwarzenberku často poskytovala finanční příspěvky, patřili rovněž pauláni, trinitáři, augustiniáni a Řád hvězdového kříže.¹⁹⁷ Některé z nich pak obdarovávala tato urozená dáma pravidelně v konkrétním časovém období, zejména při významných církevních a světských svátcích. Nejčastěji šlo o karmelitány z Leopoldstadtu či augustiniány z Landstrasse ve Vídni, kterým například vždy na Nový rok věnovala dva zlaté.¹⁹⁸

Schwarzenberský rod patřil do užšího dvorského okruhu, který měl dobré kontakty nejen s Vídni, ale také s Prahou. To se odráželo v jejich veřejném a demonstrativním prosazování již zmíněného ideologického modelu „*pietas austriaca*“ nejen v jižních Čechách.¹⁹⁹ Charitativní činnost Marie Terezie ze Schwarzenberku se proto zrcadlila také v rozličných darech kostelům. Dne 2. ledna 1743 tak nechala například předat určitou sumu peněz – konkrétně 100 zlatých – knížeti Emanuelovi z Lichtenštejna (1700–1771), bratrovi Josefa Václava (1696–1772), vládnoucímu na

---

¹⁹⁴ TAMTÉŽ.

¹⁹⁵ TAMTÉŽ.

¹⁹⁶ TAMTÉŽ.

¹⁹⁷ V roce 1668 při požáru vídeňského Hofburgu zůstala záhadně zachována ostatková partikule s částí dřevěného kříže, na němž byl údajně ukřižován Ježíš Kristus, ačkoliv se jeho kovová schránka roztavila. Tato událost následně vedla císařovnu Marii Eleonoru Gonzagovou, třetí manželku císaře Ferdinanda III., k založení Řádu hvězdového kříže. Šlo o řád sdružující katolické šlechtičny, které se zavazovaly k náboženským a charitativním činnostem. Jejich hlavním posláním se stalo díky tomuto zázraku právě šíření úcty ke Svatému Kříži. Více k tomu Attila PANDULA, *Damenorden und Auszeichnungen für Frauen im Reich der Habsburger (eine Grundlegung)*, Annales Universitatis Scientiarum Budapestinesis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio historica 23, 1983, s. 277; A. CORETHOVÁ, *Pietas Austriaca*, s. 53; Václav BŮŽEK–Rostislav SMÍŠEK (edd.), *Habsburkové 1526-1740. Země Koruny české ve středoevropské monarchii*, Praha 2017, s. 595-596.

¹⁹⁸ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

¹⁹⁹ M. ŠRONĚK – K. HORNÍČKOVÁ – J. IVANEGA, *Zbožnost, účelnost, reprezentace*, s. 18-19.

lichtenštejnském panství, určenou blíže nespecifikovanému chudému kostelu.²⁰⁰ Dále věnovala 12 zlatých a 36 krejcarů kostelu v Etzersdorfu, nacházejícím se v dnešním Rakousku, kostelníkovi vídeňského chrámu svatého Štěpána dva zlaté, stejně jako řeholnicím při kostelu svatého Josefa v Praze.²⁰¹ Své peníze darovala rovněž kostelům na schwarzenberském dominiu – v Hosíně, Třeboni či v Libníči, kde během letních měsíců roku 1743 vložila do schránky na milodary 34 krejcarů.²⁰² V dochovaném kalendáři ke psaní této šlechtičny se také hojně objevovaly výdaje určené na odsloužení mší svatých. V některých případech se jednalo dokonce o bohoslužbu, při níž se měl uctít konkrétní světec, světice, případně zesnulá či dokonce žijící osoba, kupříkladu svatá Otýlie, svatý Blažej, případně někdo blízký z rodiny – manžel Josef Adam.²⁰³ V dochovaném historickém pramenu se zrcadlí také strach schwarzenberské šlechtičny z nejistého výsledku nadcházejících událostí. Aby vše dobře dopadlo, prosila Boha prostřednictvím finančního příspěvku na konání mše svaté. Šlo například o úspěšný průběh pouštění žilou u sebe i svých blízkých, zdárný průběh služby manžela u vídeňského dvora, vyléčení z horečky či úspěšný porod, který představoval nejen v očích žen na prahu novověku velké nebezpečí. Strach neměla pouze o sebe a svou rodinu, ale také o své nejbližší služebníky, kteří tvořili nedílnou součást její domácnosti.²⁰⁴

Zbožnost Marie Terezie ze Schwarzenberku se však odrážela také v dalších položkách zapsaných v kalendáři ke psaní, které však již byly určené spíše pro její vlastní potřebu. Kupříkladu si nechala vyhotovit modlitební knihu v hodnotě jednoho krejcaru nebo stříbrnou a zlatou kropenku na svěcenou vodu za 40 zlatých, kterou na místě okamžitě zaplatila.²⁰⁵ Kropenky, jež se stále častěji začaly objevovat od počátku 17. století ve šlechtických i měšťanských domácnostech na jihu Čech, se většinou umísťovaly ke dveřím. Společně s jinými náboženskými předměty sloužily k osobním účelům svého majitele.²⁰⁶

---

²⁰⁰ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

²⁰¹ TAMTÉŽ.

²⁰² TAMTÉŽ. Schránky na milodary jako symbol nebeské pokladnice, ve které se uchovávají dobré skutky křesťanů. O tom více J. MIKULEC, *Náboženský život*, s. 148.

²⁰³ TAMTÉŽ.

²⁰⁴ TAMTÉŽ; M. SLÁDEK, *Vítr jest život člověka*, s. 197, 199; V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 276.

²⁰⁵ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

²⁰⁶ Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA, a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997, s. 203.

V domácnosti schwarzenberské šlechtičny se vydávaly peníze také na jiné předměty spojené s křesťanskou tematikou. Jednalo se například o rozličné obaly a pouzdra na modlitební knihy či na německý breviář, bílé kříže a malé křížky. Drobné posvěcené předměty – devocionálie – provázely každodenní duchovní život barokního katolíka, který v nich hledal pomoc nejen při řešení běžných životních problémů.²⁰⁷ Ve výdajích této urozené dámy lze proto najít také kvitance za různé svíce, kadidlo a olej do knížecí kaple, různě vysoké částky vynaložené za vykuřovadlo, které mělo ve schwarzenberském domě kromě osvěžení vzduchu sloužit na ochranu proti různým nemocem a nákazám.²⁰⁸ Marie Terezie ze Schwarzenberku si mimo jiné nechala též do své domácnosti vyrobit rám k velkému obrazu s krucifixem a zasklít jeden podobný menší obraz.²⁰⁹

Život každého urozeného jedince se odehrával v cyklickém církevním roku, který určovaly církevní svátky.²¹⁰ Také v kalendáři ke psaní této šlechtičny nechybí reflexe nejdůležitějších křesťanských svátků v roce, jako byly Velikonoce (středobod církevního roku) a s nimi spojený pašijový týden.²¹¹ V tomto období například Marie Terezie ze Schwarzenberku zaplatila za knihy s křesťanskými motivy 9 zlatých a 15 krejcarů.²¹² Dodržovala také tradiční a symbolické rituály jako představovalo kupříkladu mytí nohou na Zelený čtvrtek, které symbolicky odkazovalo na Kristovo mytí nohou 12 apoštolům před Poslední večeří.²¹³ Rovněž svátky vánoční a následné oslavy Nového roku jsou v kalendáři patrné. Projevovaly se zejména pořádáním četných mší svatých nebo častějším rozdáváním almužen. Při oslavách obou významných církevních svátků, se prožívalo především mysterium Kristova narození, smrti a následného zmrtvýchvstání.²¹⁴ Na základě výdajů šlechtičny lze rovněž usuzovat, že se ve schwarzenberské domácnosti slavil také masopust ohraničující právě období mezi posty o Vánocích a Velikonocích, kdy Marie Terezie ze Schwarzenberku nechávala každoročně vyplatit svému služebnictvu masopustní peníze.²¹⁵ Masopust hrál v průběhu církevního roku v myšlení

---

²⁰⁷ J. MIKULEC, *Náboženský život*, s. 120.

²⁰⁸ *Ottův slovník naučný XIV*, Praha 1899, s. 338.

²⁰⁹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

²¹⁰ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 277.

²¹¹ J. MIKULEC, *Náboženský život*, s. 99.

²¹² SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

²¹³ O tom více Jiří HRBEK, *Christomimésis. Habsburkové jako Kristovi následovníci v 17. a 18. století*, Český časopis historický 114, 2016, s. 46, 52.

²¹⁴ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 262, 341.

²¹⁵ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

šlechticů důležitou roli. Během něho se konaly různé oslavy a veselice plné her, jídla a pití. Součástí masopustu byl rovněž maškarní průvod či různé turnaje.²¹⁶ V raném novověku obvykle platilo, že se toto období využívalo též pro jiné typy slavností, zejména pak pro šlechtické sňatky a zásnuby.²¹⁷

3.3 Hmotné vybavení

Další kategorií v kalendáři ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku představovaly hmotné předměty (ne)každodenní potřeby či jiné luxusní, obtížně dostupné předměty. Jejich účelem bylo v první řadě co nejlépe reprezentovat urozenou dámu v raně novověké společnosti.²¹⁸ Bylo obvyklé, že se k tomuto účelu ve šlechtickém prostředí používaly cenné předměty, zejména pak stolní nádobí a šperky dekorované heraldickou symbolikou. Ta měla sloužit především jako nástroj připomínání urozenosti daného velmožského rodu nebo ožívování vzpomínek na hrdinské činy dávných předků.²¹⁹ Na základě analýzy již zmiňovaného pramene lze soudit, že Marie Terezie ze Schwarzenberku chtěla skrze tyto nákupy především okázalých a nákladných předmětů demonstrovat své výlučné sociální postavení.²²⁰

Kromě pořizování drahých látek a šperků, o kterých bude pojednáno níže, v samostatné kapitole, se vyskytovaly v kalendáři ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku také kvitance za rozličné drahé kameny. Šlo zejména o blíže nespecifikované luxusní kameny pocházející z Čech, malé kamínky karmazínové barvy (snad granáty) a ametysty.²²¹ Ametyst patřil v raném novověku k velmi oblíbeným a cenným drahokamům, což dokládá také jeho hojné využití na koruně císaře Římsko-německé říše.²²² Obliba ametystu souvisela pravděpodobně s jeho křesťanskou

---

²¹⁶ Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2011, s. 277.

²¹⁷ Petr MAŤA, *Karneval v životě a myšlení raně novověké šlechty*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= *Opera historica* 8), s. 170.

²¹⁸ J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II/2*, s. 854.

²¹⁹ V. BŮŽEK, *Paměť v heraldické výzdobě*, s. 44. V nákupech šlechtičny nechyběly ani různé druhy nábytku k uskladnění stříbrného stolního nádobí a příborů.

²²⁰ TÝŽ a kol., *Společnost českých zemí*, s. 257.

²²¹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

²²² Jan ROYT – Hana ŠEDINOVÁ, *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998, s. 34.

symbolikou, neboť měl odrážet v první řadě pokoru, případně svou fialovou barvou odkazoval na Kristovo utrpení.²²³

Od druhé poloviny 17. století se rovněž do Království českého začaly dovážet drahé exotické pochutiny, jako byla káva a čokoláda, jež si v té době však mohla dopřát pouze urozená společnost.²²⁴ Ještě počátkem 18. věku patřily tyto nápoje k delikatesám na hodovních tabulích šlechticů a odrážely bohatství, prestiž a společenské postavení hostitele. V domácnosti schwarzenberské šlechtičny se též platilo za čokoládu a kávu, stejně jako za nádobí, v němž se připravovaly a z něhož se konzumovaly tyto pochutiny. Marie Terezie ze Schwarzenberku nakupovala vzorky různých čokolád, poháry na pití čokolády a stříbrnou truhlu na uskladnění uvedených pohárů. Oblibu pití kávy u této dámy pak dokládají výdaje za nádoby na kávu, bádenský kávový set a konvička dekorovaná indiánskými květinami.²²⁵ K pití kávy a čokolády se ve schwarzenberské domácnosti užíval především porcelán, jenž se stal od 17. století mezi šlechtici velice oblíbeným a žádaným. Dovážel se především z Číny a Japonska. Protože ho Evropané neuměli vyrobit, jednalo se v té době o značně drahé a prestižní zboží.²²⁶ Z porcelánu se v kvitancích šlechtičny objevovalo nejen stolní nádobí, ale rovněž rozličné sošky psů.²²⁷

V kalendáři ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku rovněž nechyběly četné zmínky o tabáku a předmětech potřebných k jeho užívání. Šlo například o samotné tyčinky tabáku, kamennou dýmku na tabák a tabatěrky, jež sloužily primárně k jeho

---

²²³ Udo BECKER, *Slovník symbolů*, Praha 2002, s. 13.

²²⁴ Zprvu o čokoládu a kávu nebyl velký zájem zejména kvůli hořké chuti těchto pochutin, na kterou Evropané nebyli do té doby zvyklí. Až mléko a cukr, jež zjemnily a osladily chuť tohoto luxusního pití, prolomily prvotní rozporuplné reakce. Více k tomuto tématu D. MAREŠOVÁ – P. DEMETER, *Šlechtické neřesti*, s. 7, 9.

²²⁵ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12. Indiánské květiny byly častým dekorem zejména šálků k pití čokolády. Květy se využívaly na porcelánové předměty hojně – červené se malovaly na různé předměty určené ke konzumaci kávy, zelené pak na předměty určené ke konzumaci čaje. Výraz „indiánský“ pak označoval původ předmětu z Orientu nebo Ameriky. O tom Dana MAREŠOVÁ, *Káva, čaj a čokoláda v každodenní kultuře raně novověkých šlechtických sídel v českých zemích*, České Budějovice 2015 (diplomová práce), s. 71, 90.

²²⁶ TAMTÉŽ; D. MAREŠOVÁ – P. DEMETER, *Šlechtické neřesti*, s. 13.

²²⁷ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12. Psi patřili v raném novověku k oblíbeným a nejčastějším zvířatům na šlechtických sídlech. O jejich oblíbě ve schwarzenberské domácnosti vypovídají mimo jiné početné výdaje Marie Terezie ze Schwarzenberku za rozličné zdobené obojky, jež byly určené jen pro výjimečné „pokožové“ či lovecké psy. V kalendáři byla zmíněna také další zvířata jako kanárce či angličtí koně, které šlechtična rovněž zaplatila ze svých peněz. K tomu V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. s. 258.

uchovávání, avšak plnily také funkci estetickou.²²⁸ Nakoupené tabatěrky byly vyrobeny z různých materiálů, jako kupříkladu z křišťálu nebo porcelánu. Do Čech se v naprosté většině případů dovážely prostřednictvím již zmiňovaných schwarzenberských nákupčích.²²⁹

Z luxusních materiálů reflektujících společenskou nadřazenost urozené dámy se do domácnosti Marie Terezie ze Schwarzenberku běžně nakupovaly psací potřeby zhotovené ze skla či zlata, jako byla rozličná pera a pečeti společně s tabulkami a archy papíru na psaní. Dále se často vynakládaly finanční prostředky na pořízení zlatých truhliček určených na rozličné drobnosti, malé nožičky z perleti či „*Zupfrucherl*“ dekorované želvovinou. Z dalších méně obvyklých předmětů kněžna ze Schwarzenberku zakoupila do domácnosti též malý dalekohled.²³⁰

Dodržování osobních hygienických návyků a péče o své tělo patřilo k běžným a vyžadovaným samozřejmostem každého šlechtice, neboť oddělovalo příslušníky urozené vrstvy společnosti od sociálně níže postavených osob a bylo známkou jisté civilizovanosti. V raném novověku existovala celá řada mravokárných tisků, která kladla nemalý důraz na osobní hygienu.²³¹ Také Marie Terezie ze Schwarzenberku dbala o svůj zevnějšek a osobní hygienu. To dokládají například četné záznamy o nákupu lahviček sprchového balzámu, různých vonných olejů a rozličných přípravků na obličej.²³² Pomocí těchto různorodých produktů se šlechtičny snažily přiblížit tehdejšímu ideálu ženské krásy, především chtěly mít co nejbělejší barvu pleti, jež symbolizovala neposkvrněnost, nevinnost a mravní bezúhonnost ženy.²³³ Peníze se ve schwarzenberské domácnosti vydávaly také za různé pitné kúry, o něž ve šlechtické společnosti rostl zájem již od počátku 17. století.²³⁴ V kalendáři ke psaní se označovaly buď jako blahodárný zdroj léčivé síly nebo zde byly uvedeny slovním spojením „královská voda“ (*l' eau de Reine*). Tyto minerální vody, které si Marie Terezie ze Schwarzenberku nechávala přivážet na

---

²²⁸ O tabatěrce Johann Heinrich ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexicon XXXV*, Leipzig – Halle 1743, s. 608.

²²⁹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

²³⁰ TAMTÉŽ.

²³¹ V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 274; V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. s. 256.

²³² SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

²³³ V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 261.

²³⁴ TAMTÉŽ, s. 260.

své sídlo z lázeňských středisek, uchovávala ve speciálních lahvích, jež se vyráběly především z drahých materiálů, jako byl kupříkladu jaspis.²³⁵

3.4 Šatstvo

Jednu z oblastí, která se hojně vyskytovala v kalendáři ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku, představovalo šatstvo a s ním spjaté rozličné předměty a oděvní doplňky.²³⁶ Oděv symbolizoval nejen v raném novověku v první řadě společenské postavení, odrážel zámožnost a moc daného jedince. Jednalo se o distinktivní prvek, jímž se šlechtic odlišoval od ostatních vrstev společnosti předmoderní doby. Vhodný oděv zároveň neodmyslitelně patřil k reprezentativnímu vystupování dané osoby.²³⁷ V případě manželek významných a vlivných šlechticů představoval správný výběr šatů a následná reprezentace svého muže ve společnosti jeden z velmi důležitých úkolů každé vdané ženy.²³⁸ Kromě toho oděv rovněž podtrhoval individualitu jeho nositele a zvýrazňoval kvality samotné osobnosti jedince.²³⁹ Šatstvo spolu s oděvními doplňky a šperky také často tvořily podstatnou část darů, které si mezi sebou šlechtici na prahu novověku vyměňovali. Tyto dary vnímali urozenci jako prostředek k vytvoření dlouhodobého osobního pouta s obdarovaným. Proto zde hrála významnou roli nejen cena, ale také vnitřní kvalita a umělecké provedení daru.²⁴⁰

Z již zmíněných dochovaných archivních pramenů lze šatstvo nakoupené Marií Terezií ze Schwarzenberku dále rozčlenit do několika skupin – na jednotlivé části oděvu, oděvní doplňky, šperky a ozdoby, drahé látky a rozličné předměty potřebné k výrobě šatů. Mezi jednotlivými kusy oděvu, za které Marie Terezie ze Schwarzenberku vydávala zcela běžně peníze, nechyběly například různorodé pletené sukně a šaty, košile (nejčastěji jezdecké), korzety a spodničky. V kvitancích šlechtičny se hojně objevují také výdaje za

---

²³⁵ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12. Zelená barva jaspisu v křesťanské symbolice reflektovala pevnost a stálost, a to nejen ve víře. Měla také evokovat v očích raně novověkého jedince něco, co je stále zelené a svěží. Proto se pravděpodobně jaspis často užíval na tyto lahve s léčivými prameny. O tom více J. ROYT – H. ŠEDINOVÁ, *Slovník symbolů*, s. 50.

²³⁶ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

²³⁷ O vnímání šatů jako znaku společenského postavení M. HAJNÁ, *Šaty chodící*, s. 13; Alena NACHTMANNOVÁ, *Módní oděv raného*, s. 61-62.

²³⁸ J. RATAJOVÁ – L. STORCHOVÁ (edd.), *Žena není příšera*, s. 761.

²³⁹ A. NACHTMANNOVÁ, *Módní oděv raného novověku*, s. 65.

²⁴⁰ M. HAJNÁ, *Šaty chodící*, s. 218-219; P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 204.

šití a úpravu různých bot, kupříkladu do jezdecké školy a takzvaných „*Stiefel*“.²⁴¹ Marie Terezie ze Schwarzenberku se v soukromí oblékala do vyšíváných kontuší různých barev, v pramenech označované jako „*Kantushkleid*“.²⁴² Zřejmě šlo o zdobené volné dámské šaty, které se používaly jako ranní dámský župan. V kalendáři ke psaní se vyskytují taktéž výdaje za šaty vyhotovené pro mimořádné události. Schwarzenberská šlechtična tak zaplatila například za vyšívání církevní oděv určený do kostela či za skvostné šaty na slavnostní večer. Ty si nechala ušít u příležitosti oslavy narozenin manžela Josefa Adama ze Schwarzenberku, která se konala v roce 1743; urozená dáma za ně utratila celkem 500 zlatých.²⁴³

Další velkou skupinu představovaly oděvní doplňky, jež měly dodat šlechtičně na urozenosti a reflektovaly její společenské postavení.²⁴⁴ Nejčteněji se zde objevovaly vyšívání dámské čepce či jiné pokrývky hlavy, které Marie Terezie ze Schwarzenberku nosila přes den, do kostela i v průběhu svých cest. Tyto výdaje souvisely zřejmě s tradicí, která přetrvávala ze středověku, kdy vdané ženy musely venku i doma nosit vlasy zakryté. S postupem doby se však rozličné pokrývky hlavy staly spíše doplňkem účesu.²⁴⁵ Čepce si nechávala zmiňovaná šlechtična vyhotovit v různých variantách, jako například v béžové barvě, s květinovým vzorem či ze sametu. Do své šatnice²⁴⁶ si ukládala též dámské klobouky – zejména černý sametový nebo anglický, které uchovávala v příslušných pouzdrech.²⁴⁷ Pro období přelomu 17. a 18. století bylo rovněž typické

---

²⁴¹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12. „*Stiefel*“ bylo původně označení pro letní obuv z jemnější kůže, později se jednalo o vysoké boty. Více Libuše SPÁČILOVÁ – Vladimír SPÁČIL – Václav BOK, *Glosář starší němčiny k českým pramenům*, Olomouc 2014, s. 771.

²⁴² SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12; *Slovník cudzích slov* [převzato z <http://slovníkcudzichslov.sk/slovo/kontu%C5%A1>, odkaz funkční k 9. 7. 2022].

²⁴³ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

²⁴⁴ A. NACHTMANNOVÁ, *Módní oděv raného novověku*, s. 68.

²⁴⁵ TÁŽ, *Mezi tradicí a módou*, s. 140. Klobouk nebo čepce měl symbolizovat podřízenost ženy svému manželovi, která vycházela z křesťanského příběhu o stvoření Adama a Evy. Eva na rozdíl od Adama byla stvořena až později – z Adamova žebra, což znamenalo, že byla od Boha více vzdálená. O tom M. HAJNÁ, *Šaty chodící*, s. 167.

²⁴⁶ Jako šatnice či garderoba se ve šlechtickém paláci označovala zvláštní místnost, kde se v truhlách a skříních ukládalo oblečení jedné či více osob. Srov. M. HAJNÁ, *Šaty chodící*, s. 27.

²⁴⁷ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12. Více k tomu L. KYBALOVÁ, *Dějiny odívání*, s. 32, 52, 129.

nošení paruk, jež plnilo ve společnosti především distinktivní funkci.²⁴⁸ Tato skutečnost se odráží také u Marie Terezie ze Schwarzenberku. Ta často platila za paruky (například krátkou paruku) i jejich případné opravy. Nechyběly zde však ani stvrzenky za pudry či předměty k jejich uchování, jako byly váčky na paruky.

Mezi další nezbytné oděvní doplňky u výše zmiňované šlechtičny patřily rukávníky a rukavice, především jezdecké. K jejím oblíbeným náležely také rukavice vyrobené v Tyrolsku. Z dochovaného kalendáře lze též zjistit, že urozená dáma nevydávala své finanční prostředky za oděvní doplňky pouze pro vlastní potřebu, ale také pro své blízké. Například nechala ušít několik tuctů menších rukavic pro své dcery a vícekrát uhradila několik tuctů šátků pro kapucíny.²⁴⁹ Ve výdajích Marie Terezie ze Schwarzenberku se dále často objevovaly rovněž hedvábné doplňky. Šlo zejména o pletené punčochy a vyšívané kapesníčky. Nezbytnou součástí jejího šatníku představovaly i vějíře. Ty byly v raném novověku důležité pro společenský kontakt, neboť dáma mohla vějířem nebo také kapesníčkem dávat najevo své smýšlení. Upuštěný kapesníček například znamenal výzvu k rozhovoru, prudké sklapnutí vějíře naopak nelibost.²⁵⁰ Jako doplněk svého oděvu používala Marie Terezie také vyšívané šátky z bílého mušelínu, kostěné límce a stínítka (*Blende*) olemovaná rozličnými porty, která ji měla chránit proti slunci.²⁵¹

Třetí skupinu představovaly šperky a ozdoby, jež tvořily nedílnou součást každého šlechtického oděvu. Plnily nejen funkci zkrášlovací, ale rovněž demonstrovaly bohatství jejich nositele. Nadměrné nošení šperků a ozdob se nepovažovalo v raně novověké společnosti za nevhodné, nýbrž se vnímalo jako určitá forma reprezentace.²⁵² Do této skupiny spadaly například výdaje za stříbrné sponky, hodinky ze zlata či stříbra (nejčastěji jezdecké, kapesní nebo ametystové), případně rozličné řetízky a pouzdra k hodinkám.²⁵³ Dále pak do této kategorie lze zařadit rovněž útraty za modré perly, náušnice – obzvláště kamenné, perleťové předměty, prstýnky a jiné ozdoby, které si Marie Terezie ze Schwarzenberku nechala vyhotovit u výše uvedených zlatníků Büttnera

---

²⁴⁸ J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II/2*, s. 854; A. NACHTMANNOVÁ, *Mezi tradicí a módou*, s. 140.

²⁴⁹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

²⁵⁰ A. NACHTMANNOVÁ, *Módní oděv raného novověku*, s. 71-72.

²⁵¹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

²⁵² J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II/2*, s. 904; A. NACHTMANNOVÁ, *Módní oděv raného novověku*, s. 62.

²⁵³ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

a Gremsera. Z kalendáře ke psaní bohužel nelze získat bližší informace o zmiňovaných špercích a ozdobách.²⁵⁴

Poslední kategorii z oblasti šatstva tvořily drahé, v naprosté většině ve středoevropském prostředí těžko dostupné látky a rozličné předměty k výrobě šatů. Jednalo se například o předené hedvábí rozličných barev, kupříkladu zelené, bílé, červené nebo černé barvy.²⁵⁵ Obliba hedvábných textilií přišla již s nástupem baroka. Díky svému luxusnímu vzhledu a oproti jiným materiálům relativní nedostupností patřilo hedvábí k předmětům hmotné kultury, které plnily především distinktivní funkci.²⁵⁶ Dále se v domácnosti šlechtičny platilo často za bílé plátno, taft a krajkou, zejména květinového vzoru, která se považovala za nejvzácnější.²⁵⁷ Krajka, jež měla oděv v první řadě zkrášlovat, se v domácnosti Marie Terezie ze Schwarzenberku mnohdy opětovně barvila. Barvení látek a různých materiálů odlišovalo šlechtu od nižších sociálních vrstev, neboť šlo o velmi časově i finančně náročný proces, který si nemohl dovolit každý.²⁵⁸

V kalendáři ke psaní se dále z tkanin objevily také černý samet určený na límce, barchet neboli tlustá keprovaná tkanina,²⁵⁹ satén a tehdy hojně užívaný damašek.²⁶⁰ V kvitancích šlechtičny se vyskytovaly rovněž výdaje za ovčí kůže, lehkou potištěnou bavlněnou látku zvanou kartoun, určenou hlavně na letní dámské oděvy²⁶¹ a částky vynaložené za bavlnu, jež sloužila především ke zhotovování nočního prádla. Své místo v domácnosti měl také flanel pro malého psíka, jenž na přelomu 17. a 18. století patřil mezi často používané vlněné látky.²⁶² Opakující se položkou v kalendáři byly také stříbrné a zlaté třásně, případně stuhy a porty, jež sloužily především jako ozdobný prvek

---

²⁵⁴ TAMTÉŽ; A. NACHTMANNOVÁ, *Módní oděv raného novověku*, s. 62.

²⁵⁵ TAMTÉŽ. Textilie se používali ve schwarzenberské domácnosti také jako pokrývky různých druhů nábytku a kabinetů. O textiliích jako chloubě domácnosti M. HAJNÁ, *Šaty chodící*, s. 17.

²⁵⁶ A. NACHTMANNOVÁ, *Mezi tradicí a módou*, s. 54.

²⁵⁷ TÁŽ, *Módní oděv raného novověku*, s. 62; *Ottův slovník naučný XV*, Praha 1900, s. 27.

Plátno se užívalo ve šlechtické domácnosti na mnohé předměty – stolní ubrusy, ubrousky, kapesníky, ručníky a utěrky, spodničky, župany, ale také například na prostěradla či povlaky na polštáře. Více o tom B. BASTL, *Das Österreichische Frauzimmer*, s. 88.

²⁵⁸ A. NACHTMANNOVÁ, *Módní oděv raného novověku*, s. 63.

²⁵⁹ O tom *Ottův slovník naučný III*, Praha 1890, s. 21.

²⁶⁰ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

²⁶¹ K tomu. L. SPÁČILOVÁ – V. SPÁČIL – V. BOK, *Glosář starší němčiny k českým pramenům*, s. 428; A. NACHTMANNOVÁ, *Mezi tradicí a módou*, s. 56.

²⁶² A. NACHTMANNOVÁ, *Mezi tradicí a módou*, s. 54.

na šlechtickém oděvu.²⁶³ Z dalších kupovaných předmětů potřebných k výrobě šatů lze uvést kupříkladu motovidlo, samotnou přízi, bavlněné nitě a cívky k jejich navíjení. Kromě toho se do schwarzenberské domácnosti nakupovaly také špendlíky, jehly na křížový steh a stříbrný kolovrat k předení textilních vláken. Ve výdajích Marie Terezie ze Schwarzenberku se opětovně vyskytovaly též šňůry k navlékání perel a různých ozdob, případně garnitury plátěných knoflíků, jež se přišívaly například na dámské košile.²⁶⁴

3.5 Šlechtická zábava

Jednotlivé položky v kalendáři ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku rovněž zrcadlí šlechtické zábavy a s nimi spojené další činnosti. Zábava neodmyslitelně patřila v raném novověku k důležitým aktivitám urozené společnosti. Zejména pak období mezi vánočními svátky a masopustem představovalo od druhé poloviny 17. století čas společenské sezony, kdy se ve Vídni i v jiných metropolích té doby konaly rozličné divadelní představení, koncerty a plesy. Zmiňované šlechtické zábavy především upevňovaly sociální vazby uvnitř této urozené společnosti a sloužily zejména k prezentaci společenského postavení daného jedince.²⁶⁵ Nedílnou součástí každé slavnosti tvořila také její komunikační role. Šlo nejen o kontakty účastníků, jež mezi sebou navazovali během slavnosti, ale také o symbolickou komunikaci. Ta se odrážela v nepsaných pravidlech chování, gestech a symbolech.²⁶⁶ Důležité je však zmínit, že se jednalo o uzavřené „dvorské“ slavnosti, které se pořádaly výhradně pro šlechtice a pozvanou společnost, kam nižší sociální vrstvy neměly přístup.²⁶⁷ Od druhé poloviny 17. století rovněž platilo, že šlechta vkládala své finanční prostředky zvláště do festivů v těch místech, kde se jejich svět protínal s prostředím panovnického dvora. To souviselo s tehdejšími trendy ve vývoji slavností, který znamenal přesunutí těžiště slavnostní kultury z lokálních center moci k vídeňskému dvoru.²⁶⁸

---

²⁶³ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12; A. NACHTMANNOVÁ, *Módní oděv raného novověku*, s. 62.

²⁶⁴ TAMTÉŽ.

²⁶⁵ K. KELLER, *Hofdamen*, s. 135; V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 278.

²⁶⁶ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 260-261.

²⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 259. O tom také P. MAŤA, *Karneval v životě a myšlení raně novověké šlechty*, s. 168-169.

²⁶⁸ TÝŽ, *Svět české aristokracie*, s. 256.

Jak již bylo uvedeno výše, schwarzenberský knížecí pár se pravidelně a často účastnil podobných společenských událostí a dával pro svou zábavu pořádat rozličné slavnosti, divadelní představení a koncerty zejména na zámku v Českém Krumlově.²⁶⁹ Velký zájem manželů o umění zajisté refleктоval jejich vysoké postavení v tehdejší společnosti, zejména však Josefa Adama ze Schwarzenberku, který patřil kolem roku 1741 k nejbohatším šlechticům v Království českém.²⁷⁰

Nedílnou součástí zábavy Schwarzenberků tvořila také hudba. Ta se v českokrumlovském prostředí velmi hojně uplatňovala již od eggenberské éry při rozličných činnostech, jako bylo stolování, bohoslužby, hony a lovy, významné návštěvy, ale také například příjezd a odjezd vrchnosti.²⁷¹ Tato skutečnost se odrážela rovněž v kalendáři ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku, do kterého si zapisovala výdaje spojené s četnými návštěvami plesů, komedií a oper; na ně ji často doprovázely komornice a někdy také její děti.²⁷² Do domácnosti šlechtičny se též nakupovaly operní partitury či knihy árií. O oblíbenosti hudebního umění Marie Terezie ze Schwarzenberku také vypovídají výdaje za rozličné muzikanty, kteří jí pravidelně a často hráli a zpívali nejen na českokrumlovském zámku, ale také například při jejím pobytu na Orlíku nebo v Protivíně.²⁷³

Kněžna ze Schwarzenberku se také často účastnila maškarních plesů, na které si nechávala vyrábět masky pro sebe i své potomky.²⁷⁴ Kvůli účasti na podobné události tak například zaplatila 3 zlaté za zdobenou čelenku.²⁷⁵ U šlechty byla obecně karnevalová zábava na prahu novověku velmi oblíbená, neboť díky masce a převleku se urozenci

---

²⁶⁹ A. JAKUBCOVÁ, *Starší divadlo v českých zemích*, s. 557.

²⁷⁰ Výši příjmů Josefa Adama ze Schwarzenberku z dominikálu činila v roce 1741 celkem 329 170 zlatých. Více k tomu P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 172.

²⁷¹ J. ZÁLOHA, *Hudba a divadlo na českokrumlovském zámku*, s. 549

²⁷² SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12. Preferovanými dramatickými žánry u Schwarzenberků byla komedie a pantomima. O tom J. ZÁLOHA, *Die Schwarzenberger*, s. 73.

²⁷³ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

²⁷⁴ Maškarní plesy jako nový typ masopustní slavnosti se začaly rozvíjet a popularizovat od 18. století, čímž vytlačily do té doby oblíbené maškarády, které byly typické pro šlechtické karnevaly v 17. věku. Masky rovněž přestaly být tak propracované, na druhou stranu přinášely svému nositeli větší anonymitu. Více k tomu P. MAŤA, *Karneval v životě a myšlení raně novověké šlechty*, s. 178.

²⁷⁵ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

mohli stylizovat do různých rolí napříč sociálními strukturami. Z vrchnosti se tak kupříkladu daný jedinec mohl přeměnit v osobu společensky níže postavenou.²⁷⁶

Rovněž lov, jehož prvotní myšlenkou byl souboj muže a zvířete, měl mezi šlechtickými kratochvílemi v raném novověku důležité místo. Právo lovit patřilo již od středověku ke šlechtickým výsadám. Nešlo však o pouhou hru. Šlechtici během lovu utužovali vzájemné vazby a nejednou se staly tyto lovecké kratochvíle též součástí významných diplomatických jednání.²⁷⁷ Z toho důvodu se jednalo nejen o projev příslušnosti ke konkrétní sociální skupině, ale také o znak sociální distinkce, který urozeného jedince odděloval od vlastních poddaných. Lov zároveň představoval pro raně novověkou šlechtu jeden z nejoblíbenějších způsobů trávení svého volného času.²⁷⁸

Myslivost patřila u Schwarzenberků k oblíbeným zábavám. To se odráželo i v četnosti pořádání velkolepých honiteb na jejich panstvích, jež mnohdy korunovaly tisíce úlovků.²⁷⁹ Tato tradice se zrcadlila také v kalendáři ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku, v němž se objevovaly četné výdaje spojené právě s lovem. Šlechtična vydávala nemalé finanční prostředky za lovce a nosiče židlí, případně také věnovala konkrétní sumu knížecím loveckým trubačům – Františkovi Vondráčkovi a Josefu Andreskovi. Oblibu honů u této urozené dámy potvrzoval také nákup knihy o zajících, na které se od konce 17. století pořádaly štvanice a jež se těšily velkému zájmu mezi šlechtici.²⁸⁰

---

²⁷⁶ Josef VÁLKA, *Homo festivans*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 9.

²⁷⁷ V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 276-277; Zuzana VAVERKOVÁ, *Lovecké tradice Schwarzenbergů a dochované artefakty*, in: Ludmila Ourodová-Hronková (ed.), *Schwarzenberská krajina Hlubocka a Třeboňska v letech 1660-1930*, České Budějovice 2017, s. 133.

²⁷⁸ V. BŮŽEK – O. JAKUBEC, *Kratochvíle posledních Rožmberků*, s. 93. O lovech v období baroka také Jiří HRBEK, *Proměny valdštejnské reprezentace. Symbolické sítě valdštejnského rodu v 17. a 18. století*, Praha 2015; TÝŽ, *Císařský hon na křivoklátském panství v roce 1721*, Rakovnický historický sborník 8, 2011, s. 5-27.

²⁷⁹ David TUMA, *Schwarzenberská lovecká zařízení*, in: L. Ourodová-Hronková (ed.), *Schwarzenberská krajina Hlubocka a Třeboňska*, s. 106. Při loveckých zábavách poskytovala Schwarzenberkům útočiště často Ohrada, která mimo jiné sloužila jako úložiště loveckých předmětů. Srov. J. IVANEGA, *Hluboká. Lovecký zámek Ohrada*, s. 115.

²⁸⁰ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12; Marie Terezie ze Schwarzenberku patrně používala během lovu také své vlastní lovecké zbraně. O tom více Z. VAVERKOVÁ, *Lovecké tradice Schwarzenbergů*, s. 142-143.

O zábavu ve schwarzenberské domácnosti se pravděpodobně měla starat také trpaslice, za kterou Marie Terezie ze Schwarzenberku zaplatila ze svých peněz částku 100 zlatých.²⁸¹ Již dříve, v době vlády Eggenberků, se podobná trpaslice k obveselení ženské části dvora Marie Arnošky z Eggenberku, rozené ze Schwarzenberku, která by byla mladá, čistá a pohledná, hledala po celém panství. Bohužel se tehdy žádná trpaslice s takovými požadavky nenašla, a kněžna z Eggenberku se tak musela bez společnosti této osoby obejít.²⁸² Kromě toho zábavu v bezprostředním okolí kněžny ze Schwarzenberku zajišťovali také již zmiňovaní kočovní herci, komedianti, kejklíři a rozliční kouzelníci.²⁸³

V kalendáři výše uvedené urozené dámy se rovněž často objevoval výraz „*Glückshafen*“. Jednalo se o speciální hru, jakousi loterii, kdy se z takzvaného „hrnce štěstí“ či jiné podobné nádoby tahaly losy štěstí. Díky uvedené hře se mohly vyhrát rozličné profánní i náboženské, zlaté a stříbrné předměty.²⁸⁴ Za tyto loterijní lístky, které Marie Terezie ze Schwarzenberku kupovala vždy po několika kusech, šlechtična neváhala vydat finanční prostředky v rádech desítek zlatých a krejcarů. Mnohdy rovněž zakoupila loterijní lístky také některým svým služebným a jiným blízkým osobám.²⁸⁵

Nelze nezmínit ani rozličné výdaje označované jako „*Spihlschuld*“. Šlo pravděpodobně o částky, které Marie Terezie ze Schwarzenberku vkládala do hazardních her a následně takto vzniklý dluh musela splatit.²⁸⁶ Často platilo, že tyto sumy byly natolik vysoké, že je účastníci konkrétní hazardní hry ani neměli u sebe. V takovém případě se poté vyhotovil dlužní úpis. V raném novověku se jednalo nejen u šlechticů o poměrně častou zábavu, což dokládá též relativně četný výskyt podobných položek v kalendáři ke psaní výše uvedené šlechtičny.²⁸⁷

---

²⁸¹ TAMTÉŽ.

²⁸² M. KORYCHOVÁ, *Personální složení dvora*, s. 48. Fyzická zvláštnost těchto lidí neobvyklého vzezření měla také dodávat šlechtickému dvoru na originalitě a zajímavosti. Srov. M. HAJNÁ, *Rožmberský fraucimor*, s. 22.

²⁸³ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

²⁸⁴ K tomu L. SPÁČILOVÁ – V. SPÁČIL – V. BOK, *Glosář starší němčiny*, s. 339.

²⁸⁵ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

²⁸⁶ K hazardním hrám například Jan ČECH, *Hazardní hry v Čechách v 16. a 17. století*, in: Milan Svoboda (ed.), *Historie 2005. Celostátní studentská vědecká konference, Liberec 2006*, s. 28-73; Manfred ZOLLINGER, *Auf Kriegsfuß mit dem Zufall? Lotterien in der Habsburgermonarchie ca. 1700 bis 1751*, in: Stefan Seitschek – Sandra Hertel (edd.), *Herrschaft und Repräsentation in der Habsburgermonarchie (1700-1740)*, Boston-Leiden 2020, s. 329-355.

²⁸⁷ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12; P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 259.

4. Závěr

„*Schreibkalender*“ neboli kalendář ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku z let 1742 až 1744 představuje zajímavé svědectví o tom, jak konkrétní šlechtična prožívala každodenní život a různé společenské události v dané době, jaké hodnoty vyznávala a jak chtěla být vnímána v očích raně novověké společnosti.²⁸⁸ Na základě studia položek v kalendáři zmiňované urozené dámy z poloviny 18. století si současný badatel může učinit konkrétní představu o sebezpřetaci manželky Josefa Adama ze Schwarzenberku, o tom, do jakých společenských rolí či spíše obrazů se uvedená šlechtična na prahu novověku stylizovala.

Jednu z dílčích podob Marie Terezie ze Schwarzenberku představuje obraz zbožné vládkyně působící na schwarzenberském dominiu. Vypovídají o tom nejen velmi četné položky v kalendáři ke psaní spjaté se zbožností a milosrdenstvím, ale také její církevní mecenát. Tímto svým chováním a jednáním zdůrazňovala zejména své výsadní postavení v tehdejší společnosti a také snahu dobře a příkladně reprezentovat sebe a svého manžela, ale rovněž celý schwarzenberský rod. Činnosti, za něž vydávala nemalé finanční prostředky, jako bylo poskytování almužen chudým, darování peněz chudinským ústavům nebo žebravým řádům, případně věnování darů rozličným kostelům, tvořily téměř každodenní položky v kalendáři ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku. Tato skutečnost tak potvrzuje již výše zmíněný obraz zbožné šlechtičny, do jejíž role se kněžna ze Schwarzenberku svými činy vědomě stylizovala. Zbožnost se však neodrážela pouze v jejích činech vykonávaných ve prospěch ostatních, ale také prostřednictvím osobních předmětů používaných ve schwarzenberské domácnosti, zejména v knihách a obrazech s náboženskou tematikou. Na základě toho lze usuzovat, že zbožnost u této šlechtičny nebyla pouhým prázdným pojmem, mělká nebo formální, ale reflektovala její opravdové a intenzivní náboženské zanícení.²⁸⁹

Kalendář ke psaní kněžny ze Schwarzenberku však nabízí ještě další pohled na uvedenou šlechtičnu. Jedná se o obraz urozené dámy reprezentující vlastní společenskou vrstvu. Řádně reprezentovat svého muže ve společnosti představovalo v raném novověku jednu z mnoha povinností každé manželky urozeného jedince, a to nejen svým chováním, ale také vhodným oděvem či dobrou správou domu.²⁹⁰ V očích blízkého i vzdáleného

---

²⁸⁸ Srov. R. SMÍŠEK, (ed.), *Das Tagebuch Ferdinands zu Schwarzenberg*, s. 152-155.

²⁸⁹ Na téma, zda byla barokní zbožnost realitou či pouhým přáním urozence, upozorňuje ve své práci Jiří Mikulec. Více k tomu J. MIKULEC, *Náboženský život*, s. 27.

²⁹⁰ J. RATAJOVÁ – L. STORCHOVÁ (edd.), *Žena není příšera*, s. 761.

okolí tak mělo veřejné vystupování manželky daného šlechtice reflektovat společenské postavení, zámožnost i politický vliv daného rodu. Též okázalá spotřeba, kterou si mohli dovolit pouze movití jedinci, měla v první řadě za účel prezentovat jejich bohatství a sociální postavení ve společnosti. Naznačenou reprezentativní roli nejen v rámci své sociální skupiny plnila též Marie Terezie ze Schwarzenberku. Šlechtična mimo jiné patřila údajně k nejkrásnějším ženám v zemi.²⁹¹ Rovněž ve vzpomínkách již zmiňovaného knížete Khevenhüllera platila za jednu z nejkrásnějších žen ve Vídni, která se vyznačovala krásnou postavou a dokonalým chováním při každé příležitosti.²⁹²

Do společenské reprezentace by se daly zahrnout výdaje, jež kněžna ze Schwarzenberku vynakládala za svůj oděv, zábavu, ale také například za luxusní předměty (ne)každodenní potřeby. Zde by bylo vhodné zmínit, že se jednalo o okázalou spotřebu, kdy daný urozený jedinec pořizoval rozličné předměty a služby za účelem veřejného stavění na odiv svého postavení a bohatství, což platilo také pro Marii Terezii ze Schwarzenberku.²⁹³ Oděv a s ním spojené ozdobné předměty v případě této urozené dámy nesloužily jen na parádu, ale symbolizovaly její privilegovanou pozici ve společnosti a odrážely zámožnost schwarzenberského rodu.²⁹⁴ Jako reprezentaci konkrétní společenské vrstvy Marie Terezie ze Schwarzenberku lze v kalendáři vnímat také výdaje za návštěvy (případně pořádání) rozličných slavností, koncertů a divadelních představení, kterých se šlechtična pravidelně a často spolu se svým manželem Josefem Adamem účastnila. K prezentaci jejího postavení rovněž patřily nákupy luxusních, těžko dostupných předmětů hmotné kultury, zejména drahých kamenů, stolního porcelánového nádobí, drahých šperků či nákladných látek.²⁹⁵

---

²⁹¹ O tom J. ZÁLOHA, *Pět barokních šlechticů*, s. 17.

²⁹² K. zu SCHWARZENBERG, *Geschichte des reichsständischen Hauses*, s. 166.

²⁹³ Přepych není nadbytečný, avšak absolutní nezbytnou reprezentací, která vyplývá ze společenského řádu. Více k tomu Norbert ELIAS, *O procesu civilizace II*, Praha 2007, s. 266.

²⁹⁴ Srov. A. NACHTMANNOVÁ – O. KLAPETKOVÁ (edd.), *Oděv v Čechách ve středověku a raném novověku*, s. 61. Šaty sloužily v raném novověku nejen jako systém znaků, ale také jako komunikační prostředek, neboť informovaly nejen o původu, sociálním postavení a společenské vrstvě, ale také o příslušnosti ke konkrétní skupině osob, identitě a ekonomické situaci nositele. Více k tomu Veronika HYDEN-HANSCHO, *Reisende, Migranten, Kulturmanager. Mittlerpersönlichkeiten zwischen Frankreich und dem Wiener Hof 1630-1730*, Stuttgart 2013, s. 140.

²⁹⁵ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12. V Českém Krumlově se konaly zejména divadelní hry, které byly oblíbené a hrály se nejprve ve vídeňském divadle. O. G. SCHINDLER, *Adeliges Landleben*, s. 581.

V neposlední řadě lze rovněž zmínit obraz Marie Terezie ze Schwarzenberku jako milující manželky. Tuto životní roli šlechtična též plnila velmi dobře. Manželství s Josefem Adamem bylo velice šťastné a především požehnané. Dokladem takového tvrzení byl také počet jejich potomků. Do schwarzenberské rodiny se narodilo mezi lety 1742 až 1752 celkem devět dětí – pět synů a čtyři dcery.²⁹⁶ Obraz milující manželky potvrzují také její osobní výdaje v kalendáři ke psaní, kde nechybějí různé finanční částky týkající se právě osoby jejího manžela. U příležitosti oslav narozenin Josefa Adama ze Schwarzenberku tak šlechtična neváhala pozvat jeho oblíbené muzikanty a zajistit další nezbytné věci spojené především s hudbou. Dokonce také pravidelně přispívala každý měsíc různými finančními obnosy mysliveckému bratrstvu svého manžela v Hluboké nad Vltavou.²⁹⁷

Jedním z dalších obrazů Marie Terezie ze Schwarzenberku, jímž se chtěla prezentovat v očích tehdejší raně novověké společnosti, představovala podoba šlechtičny jako „dobré hospodyně“.²⁹⁸ Tento pohled na osobnost uvedené urozené dámy dokazuje, že sama byla schopná se postarat o svoji domácnost, pro kterou nakupovala rozličné hmotné předměty každodenní i nekaždodenní potřeby. Ze svých peněz však platila také svým služebným a dalším osobám z blízkého i vzdáleného okolí, případně jim hradila nezbytné věci k životu. Ne náhodou se v kalendáři ke psaní často vyskytovaly výrazy „*Trankgeld*“ a „*Kostgeld*“ čili menší finanční částky za nějaké služby a stravné, jež byly taktéž určené jejímu personálu. Jako „dobrá hospodyně“ se dokázala postarat také o nejbližší svého služebnictva, kdy například jedné ze svých služek na vlastní náklady obstarala lék pro jejího nemocného bratra. Některým dokonce ze svého zaplatila lázeňskou léčbu.²⁹⁹

Pro svou domácnost Marie Terezie ze Schwarzenberku dokázala z hmotných předmětů zajistit také odpovídající výzdobu, jako byly různé květiny na ozdobu dveří, skleněné vázy a obrazy. Nechyběly ani nákupy různorodého nábytku – kanape či kredenc,

---

²⁹⁶ C. von WURZBACH, *Biographische Lexikon XIII*, s. 86.

²⁹⁷ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12. Schwarzenberské myslivecké bratrstvo bylo založeno již v roce 1692 v Hluboké nad Vltavou a mělo sloužit především ke zdokonalování mysliveckých dovedností jeho členů, zejména ve střelbě. Mimo jiné však tento spolek plnil funkci myslivecké bratrské pokladny, ze které se platily pohřební náklady jeho členů a také vyplácely finanční příspěvky pozůstalým. K tomu P. KYRYANOVÁ, *Schwarzenberské lesní hospodářství*, s. 22.

²⁹⁸ Výraz „dobrá hospodyně“ je zde použit ve smyslu ženy, která dobře spravuje svou domácnost.

²⁹⁹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12.

do níž se ukládalo zejména stříbrné stolní nádobí.³⁰⁰ Ze svého nakupovala také stříbrné příbory jako lžíce, nože a vidličky. V kvitancích zaznamenaných v kalendáři byly zmíněny dále koberce z různých materiálů, které sloužily zejména jako stolní textilie, případně se používaly k zakrytí rozmanitých druhů kabinetů a nábytku.³⁰¹ V tomto ohledu tak svým chováním a jednáním kněžna ze Schwarzenberku naplňovala výše zmiňovaný obraz „dobré hospodyně“.

---

³⁰⁰ TAMTÉŽ.

³⁰¹ E. LUKÁŠOVÁ – V. SMOLOVÁ, *Renesanční sídlo pánů z Hradce*, s. 68.

5. Seznam použitých pramenů a literatury

5.1 Nevydané prameny

Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 481.

Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8.

Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 12.

5.2 Vydané prameny a staré tisky

HRDLIČKA, Josef (ed.), *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003.

KOPIČKA, Petr (ed.), *Deníky roudnického hejtmana Blažeje Albína z Weisenberku z let 1611 a 1625*, Praha 2003.

MAŤA, Petr – KOLDINSKÁ, Marie (edd.), *Deník rudolfinského dvořana (1602-1633)*, Praha 1997.

RATAJOVÁ, Jana – STORCHOVÁ, Lucie (edd.), *Nádoby mdlé, hlavy nemající? Diskursy panenství a vdovství v české literatuře raného novověku*, Praha 2008.

RATAJOVÁ, Jana – STORCHOVÁ, Lucie (edd.), *Žádná ženská člověk není. Polarizace genderů v českojazyčné literatuře druhé poloviny 18. století*, Praha 2010.

RATAJOVÁ, Jana – STORCHOVÁ, Lucie (edd.), *Žena není přišera, ale nejmilejší stvoření boží. Diskursy manželství v české literatuře raného novověku*, Praha 2009.

SMÍŠEK, Rostislav (ed.), *Das Tagebuch Ferdinands zu Schwarzenberg aus den Jahren 1686-1688 und 1696-1697. Eine vollständige kritische Edition*, České Budějovice 2015 (= Documenta res gestas Bohemicas saeculorum XVI.-XVIII. illustrantia B/5).

Wienerisches Diarium, Nr. 5, 17. 1. 1753.

ZEDLER, Johann Heinrich, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste XXI-XXXV*, Leipzig-Halle 1742-1743.

5.3. Literatura

BASTL, Beatrix, *Das österreichische Frauenzimmer. Zur Rolle der Frau im höfischen Fest und Hofleben 15. bis 17. Jahrhundert*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.),

- Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 79-105.
- BASTL, Beatrix, *Macht der Emotionen? Refugien der Intimität? Die Erhaltung des Namens und die Ordnung der aristokratischen Familie*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7), s. 495-534.
- BASTL, Beatrix, *Tugend, Liebe, Ehre. Die adelige Frau in der frühen Neuzeit*, Wien 2000.
- BAUEROVÁ, Kristýna, *Jan Adolf ze Schwarzenberku a řád Zlatého rouna*, České Budějovice 2014 (bakalářská práce).
- BEATTIE, David, *Liechtenstein. Geschichte und Gegenwart*, Triesen 2005.
- BECKER, Udo, *Slovník symbolů*, Praha 2002.
- BERGER, Adolf Franz, *Das Fürstenhaus Schwarzenberg*, Wien 1866.
- BEZECNÝ, Zdeněk, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenberkové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005 (= Monographia historica 5).
- Brockhaus Bilder-Conversations-Lexikon III*, Leipzig 1839.
- BLÁHOVÁ, Marie, *Historická chronologie*, Praha 2001.
- BOK, Václav, *Slovník středověké němčiny pro historiky*, České Budějovice 1995.
- BOKOVÁ, Hildegarda – SPÁČILOVÁ, Libuše, *Stručný raně novohornoněmecký glosář k pramenům z českých zemí*, Olomouc 2003.
- BUBEN, Milan, *Schwarzenberkové primogenitura I-II*, Střední Evropa 11-12, 1995-1996.
- BŮŽEK, Václav, *Aristokratický dvůr a rezidenční město (Český Krumlov mezi 16. až 18. století)*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600-1750)*, České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 365-397.
- BŮŽEK, Václav, *Dvůr habsburských císařů v letech 1526-1740 a historiografie na prahu 21. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 5-32.
- BŮŽEK, Václav, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel v 16. a 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 37-57.
- BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef a kol., *Dvory velmožů s erbem růže*, Praha 1997.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002.
- BŮŽEK, Václav – JAKUBEC, Ondřej, *Kratochvíle posledních Rožmberků*, Praha 2012.
- BŮŽEK, Václav – JAKUBEC, Ondřej – KRÁL, Pavel, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009.
- BŮŽEK, Václav – SMÍŠEK, Rostislav (edd.), *Habsburkové 1526-1740. Země Koruny české ve střeoevropské monarchii*, Praha 2017.
- CERMAN, Ivo, *Patriotické zahrady. Alternativní veřejný prostor*, in: Josef Hrdlička – Pavel Král – Rostislav Smíšek (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*, Praha 2019, s. 292-321.
- CERMAN, Ivo, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, České Budějovice 2011.
- ČECH, Jan, *Hazardní hry v Čechách v 16. a 17. století*, in: Milan Svoboda (ed.), *Historie* 2005. Celostátní studentská vědecká konference, Liberec 2006.
- ČERNÝ, Josef, *Krakovské kalendáře na Moravě v 16.-18. století*, *Knihy a dějiny* 5, 1998, č. 1-2, s. 42-69.
- CORETHOVÁ, Anna, *Pietas Austriaca. Fenomén rakouské barokní zbožnosti*, Olomouc 2013.
- CZARNECKA, Mirosława, *Das „gelehrte“ Frauenzimmer. Zur Erziehung und Bildung der Frau im 17. Jahrhundert am Beispiel Schlesiens*, *Acta Poloniae Historica* 74, 1996, s. 45-71.
- DVOŘÁK, Jiří, *K historii schwarzenberských tuhových dolů v Černé v Pošumaví (Schwarzbach)*, České Budějovice 2007.
- DÜLMEN, Richard van, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002.
- DÜLMEN, Richard van, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století) I-II*, Praha 1999-2006.
- ELIAS, Norbert, *O procesu civilizace II*, Praha 2007.
- EBNER, Herwig, *Der Schreibkalender als Geschichtsquelle*, *Sonderbände der Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 14, 1967, s. 65-81.
- FALKE, Jacob von, *Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein I.*, Wien 1868.
- FOLTÝNOVÁ, Marie, *Slavnostní kočáry 17.-18. století dochované ve sbírkách na území České republiky*, Praha 2015 (disertační práce).

- GAŽI, Martin, *Schwarzenbergové a "jejich" svatá místa v předmoderních Čechách. Ke kulturním funkcím šlechty a památkám na ně*, in: Zdeněk Bezecný – Martin Gaži – Martin C. Putna (edd.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 141-166.
- GENNEP, Arnold van, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1996.
- GRUBHOFFER, Václav, *Pod závojem smrti. Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732-1914*, České Budějovice 2013.
- HABERER, Stephanie, *Die Schreibkalender des Clamor Eberhard von dem Bussche zu Hünnefeld (1611-1666) – ein Selbstzeugnis aus dem Osnabrücker Land*, in: Gunnar Teske (ed.), *Adelige über sich selbst. Selbstzeugnisse in nordwestdeutschen und niederländischen Adelsarchiven*, Münster 2015 (= *Westfälische Quellen und Archivpublikationen* 29), s. 63-87.
- HAJNÁ, Milena, *Šaty chodící, každodennost a symbolika ve šlechtickém šatníku raného novověku*, České Budějovice 2016.
- HAVLICE, Jiří – ŠIMŮNEK, Robert – LAVIČKA, Roman – PAVELEC, Petr – PALOUŠOVÁ, Zdenka – PROKOPOVÁ, Zdeňka – SEMECKÁ, Libuše, *750 let Kájova*, Kájov 2013.
- HAVLOVÁ, Marie – SLABOVÁ, Markéta – VAVERKOVÁ, Zuzana, *Zámek Hluboká. Sbirka stříbra a hostinské pokoje*, České Budějovice 2015.
- HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava, *Der Hof Kaiser Rudolfs II. Eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576–1612*, Praha 2002 (= *Fontes historiae artium* 9).
- HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava, *Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II. z let 1580, 1584 a 1589*, *Paginae Historiae. Sborník státního ústředního archivu v Praze* 4, 1996, s. 39-151.
- HENGERER, Mark, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts*, Konstanz 2004.
- HIML, Pavel, *Die ‚armen Leüte‘ und die Macht. Die Untertanen der südböhmischen Herrschaft Český Krumlov/ Krumau im Spannungsfeld zwischen Gemeinde, Obrigkeit und Kirche (1680-1781)*, Stuttgart 2003.
- HOLÝ, Martin, *Šlechtické sňatky v českých zemích v letech 1500 až 1650*, *Historická demografie* 27, 2003, s. 5-35.
- HOLÝ, Martin, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500-1620)*, Praha 2010.
- HORSKÝ, Jan, *Historická antropologie*, *Historická demografie* 17, 1993, s. 241-270.

- HRBEK, Jiří, *Christomimésis. Habsburkové jako Kristovi následovníci v 17. a 18. století*, Český časopis historický 114, 2016, s. 32-64.
- HRBEK, Jiří, *Císařský hon na křivoklátském panství v roce 1721*, Rakovnický historický sborník 8, 2011, s. 5-27.
- HRBEK, Jiří, *Proměny valdštejnské reprezentace. Symbolické sítě valdštejnského rodu v 17. a 18. století*, Praha 2015.
- HRDLIČKA, Josef, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550-1650)*, České Budějovice 2000 (= Monographia historica 1).
- HRDLIČKA, Josef, *Rezidenční město a panská kuchyně. Podíl jindřichohradeckých měšťanů, ostatních obyvatel a panských služebníků na zásobování předbělohorského dvora pánů z Hradce potravinami*, Jihočeský sborník historický 64, 1995, s. 84-91.
- HYDEN-HANSCHO, Veronika, *Reisende, Migranten, Kulturmanager. Mittlerpersönlichkeiten zwischen Frankreich und dem Wiener Hof 1630-1730*, Stuttgart 2013.
- CHALINE, Olivier – CERMAN, Ivo (edd.), *Les Schwarzenberg. Une famille dans l'histoire de l'Europe XVIe-XXIe siècles*, Paris 2012.
- CHODĚJOVSKÁ, Eva – SEMOTANOVÁ, Eva – ŠIMŮNEK, Robert (edd.), *Historické krajiny Čech: Třeboňsko – Broumovsko – Praha*, Praha 2015.
- IVANEGA, Jan, *Hluboká. Lovecký zámek Ohrada a schwarzenberská sídla na panství Hluboká nad Vltavou*, Praha 2014.
- IVANEGA, Jan, *Lovecký zámek Ohrada – stavební dějiny*, Praha 2014.
- JAKUBCOVÁ, Alena, *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla*, Praha 2007.
- JUHAŇÁKOVÁ, Veronika, *Holdování panství Třeboň knížeti Ferdinandovi ze Schwarzenberku roku 1683*, České Budějovice 2010 (bakalářská práce).
- JUNGMANN, Josef, *Historie literatury české odd. IV-V*, Praha 1825.
- KAMÍNKOVÁ, Anna, *Smrt a péče o pozůstalé z pastoračního pohledu římskokatolického kněze*, Praha 2014 (diplomová práce).
- KAŠPAROVÁ, Jaroslava, *Zlomek dosud neznámého česky tištěného kalendáře Bartholomea Sculteta z roku 1492 dochovaný ve sbírce hispanik Roudnické lobkowiczské knihovny*, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 11, 1994, s. 109-123.
- KELLER, Katrin, *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*, Wien 2005.

- KLIMEŠ, Lumír, *Slovník cizích slov*, Praha 1981.
- KORYCHOVÁ, Markéta, *Každodenní život v českokrumlovské zámecké rezidenci za Eggenberků*, České Budějovice 1996 (diplomová práce).
- KORYCHOVÁ, Markéta, *Personální složení dvora Jana Kristiána z Eggenberku a jeho manželky Marie Arnoštky v Českém Krumlově mezi léty 1665-1719*, Jihočeský sborník historický 69-70, 2000-2001, s. 30-51.
- KOZÁKOVÁ, Anděla, *Právní postavení ženy v českém právu zemském*, Praha 1926.
- KRÁL, Pavel, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 439-456.
- KRÁL, Pavel, *Kult předků. Paměť a smrt v myšlení české šlechty na počátku novověku*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 9-53.
- KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004 (= Monographia historica 4).
- KRÁL, Pavel, *Žena a smrt v 16. a 17. století*, in: Milena Lenderová (ed.), *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002, s. 105-130.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Petra, *Tištěné kalendáře v Čechách 1570-1670*, České Budějovice 2011 (diplomová práce).
- KŘÍŽ, Ondřej, *Španělská korespondence Jana Adolfa ze Schwarzenberku*, České Budějovice 2019 (diplomová práce).
- KUBEŠ, Jiří, *Dienerschaft der Aristokraten in böhmischen Ländern in den Jahren 1550-1750*, in: Anna Fundárková – István Fazekas (edd.), *Die kirchliche und weltliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wiener Kaiserhof im 16.-17. Jahrhundert*, Wien 2013, s. 273-299.
- KUBEŠ, Jiří, *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013.
- KUBEŠ, Jiří, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, České Budějovice 2006 (disertační práce).
- KUBEŠ, Jiří (ed.), *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750). Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů*, Pardubice 2007.

- KUBÍKOVÁ, Anna, *Barokní přestavba českokrumlovského zámku*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600-1750)*, České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 467-482.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Dva svatí Kalixtové v Českém Krumlově*, in: Martin Gaži – Petr Pavelec (edd.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 521-526.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Ferdinand ze Schwarzenberku – 300 let od úmrtí*, *Obnovená tradice* 14, 2003, č. 28, s. 30-31.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Pěvkyně s modrou krví*, *Obnovená tradice. Časopis historického spolku Schwarzenberg* 50, 2016, s. 43-46.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Schwarzenberské hrobky*, *Obnovená tradice* 4, 1993, č. 7, s. 1-3.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Účast Jana Adolfa II. ze Schwarzenbergu na korunovací anglické královny Viktorie*, *Obnovená tradice* 18, 2007, č. 36, s. 27-32.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Zlatá svatba u Schwarzenbergů*, *Obnovená tradice* 19, 2008, č. 38, s. 9-11.
- KVAPIL, Štěpán, *Nástin hudebních aktivit v Českém Krumlově v období panování knížete Josefa Adama ze Schwarzenbergu*, Praha 2014 (diplomová práce).
- KYBALOVÁ, Ludmila, *Dějiny odívání. Barok a rokoko*. Praha 1997.
- KYRYANOVÁ, Petra, *Schwarzenberkové a les ve druhé polovině 17. století a na počátku 18. století*, České Budějovice 2017 (bakalářská práce).
- KYRYANOVÁ, Petra, *Schwarzenberské lesní hospodářství v letech 1650-1750*, České Budějovice 2020 (diplomová práce).
- LANG, Ines, *Die Marienfesten und die Pfingstfeiern am Wiener Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Irmgard Pangerl – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonialprotokolle (1652-1800). Eine Annäherung*, Innsbruck-Wien-Bozen 2007, s. 463-491.
- LENDEROVÁ, Milena (ed.), *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002.
- LENDEROVÁ, Milena, *Tragický bál. Život a smrt Pavlíny ze Schwarzenbergu*, Praha 2004.
- LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (edd.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.
- LESNÝ, Ivan, *Zprávy o nemocech mocných*, Praha 1984.

- LOBKOWICZ, František, *Zlaté rouno v Čechách, Heraldika a genealogie* 24, 1991, s. 181-280.
- LUKÁŠOVÁ, Eva – SMOLOVÁ, Věra, *Renesanční sídlo pánů z Hradce Renesanční sídlo pánů z Hradce v nejstarších inventářích jindřichohradeckého zámku*, České Budějovice 2018.
- MAREŠOVÁ, Dana, *Káva, čaj a čokoláda v každodenní kultuře raně novověkých šlechtických sídel v českých zemích*, České Budějovice 2015 (diplomová práce).
- MAREŠOVÁ, Dana – DEMETER, Peter, *Šlechtické neřesti. Káva a čokoláda na šlechtických sídlech Čech a Moravy*, České Budějovice 2017.
- MARKUS, Antonín, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, Třeboň 1936.
- MAŤA, Petr, *Karneval v životě a myšlení raně novověké šlechty*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 163-189.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.
- MERKI, Christoph Maria – LÖFFLER, Josef, *Lichtenštejnové v českých zemích od středověku do 20. století. Majetky, práva, správa*, Vaduz 2016.
- MICHŇOVÁ, Nikola, *Svatba Adama ze Schwarzenberku s Markétou z Pallantu roku 1613*, České Budějovice 2011 (bakalářská práce).
- MIKULEC, Jiří, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Příbram 2013.
- MŽYKOVÁ, Marie, *K portrétům Schwarzenbergů v českých sbírkách*, in: Zdeněk Bezecný – Martin Gaži – Martin C. Putna (edd.), *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 289-320.
- NACHTMANNOVÁ, Alena, *Mezi tradicí a módou. Odívání v Čechách od renesance k baroku*, Praha 2012.
- NACHTMANNOVÁ, Alena, *Módní oděv raného novověku jako symbol společenského postavení*, in: Alena Nachtmannová – Olga Klapetková (edd.), *Oděv v Čechách ve středověku a raném novověku. Sborník příspěvků ze specializované konference uspořádané Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm středních Čech v Praze 14. října 2015*, Praha 2015, s. 61-74.
- NODL, Martin – TINKOVÁ, Daniela (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007.
- NOVÁČKOVÁ, Marie, *Marie Františka a Ferdinand ze Schwarzenberku. Průběh výběru vhodného ženicha pro dceru očima urozeného otce*, České Budějovice 2017 (bakalářská práce).

OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila, *Schwarzenbergové 1615-1789*, České Budějovice 2009.

Ottův slovník naučný III-XXIII, Praha 1890-1905.

PANDULA, Attila, *Damenorden und Auszeichnungen für Frauen im Reich der Habsburger (eine Grundlegung)*, Annales Universitatis Scientiarum Budapestinesis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio historica 23, 1983, s. 271-290.

PALACKÝ, František, *O pranostikách a kalendářích českých zvláště v XVI. století*, Časopis Společnosti Vlastenského museum v Čechách 3, 1829, č. 1, s. 33-64.

PALECZEK, Raimund, *Český Krumlov jako ústředí vrchnostenské správy knížat ze Schwarzenbergu v letech 1719-1848*, in: Martin Gaži – Petr Pavelec (edd.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 775-782.

PAVELEC, Petr, „Schwarzenberský malíř“ František Jakub Prokyš, in: Zdeněk Bezecný – Martin Gaži – Martin C. Putna (edd.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 251-266.

PAVLÁTOVÁ, Marie, *Krajinářské úpravy v okolí schwarzenberských sídel Třeboň, Český Krumlov, Červený dvůr a dalších na území jihočeského kraje*, in: Zdeněk Bezecný – Martin Gaži – Martin C. Putna (edd.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 87-102.

PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelkorna 1664-1695*, Olomouc 2001.

PETR, Bohuslav – RAMEŠ, Václav – PETR, Jindřich, *Schwarzenberské lovecké bratrstvo. Myslivecké bratrstvo sv. Eustacha v Hluboké nad Vltavou*, Praha 2013.

PETRÁŇ, Josef, *Dějiny hmotné kultury I-II*, Praha 1985-1997.

PILS, Susanne Claudine, *Gender/Spiel/Räume. Zur Konstruktion weiblicher und männlicher Rollen in der frühen Neuzeit*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526-1740)*, České Budějovice 2006 (= Opera historica 11), s. 441-459.

PILS, Susanne Claudine, *Schreiben über Stadt. Das Wien der Johanna Theresia Harrach 1639-1716*, Wien 2002.

PRAŽÁK, Václav, *Převzetí panství Jindřichův Hradec hrabaty Černíny v roce 1694. Anatomie jednoho rituálu*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (= Opera historica 12), s. 159-168.

- PROKOPOVÁ, Zdeňka, *Soukromá kaple s oltářikem Panny Marie Altöttinské v barokním apartmá na zámku Český Krumlov*, in: Martin Gaži – Petr Pavelec (edd.), Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, České Budějovice 2010, s. 167-183.
- RADIMSKÁ, Jitka, *Knihovna šlechtičny. Francouzské knihy Marie Ernestiny z Eggenbergu na zámku v Českém Krumlově*, České Budějovice 2007.
- RADIMSKÁ, Jitka, *Les livres et les lectures d'une princesse. Marie Ernestine d'Eggenberg et Bohême au XVIIe siècle, Marie Ernestine d'Eggenberg et sa bibliothèque en Bohême*, Paris 2020.
- RADIMSKÁ, Jitka, *Ve znamení havranů. Knižní sbírka rodiny Eggenbergů na zámku v Českém Krumlově*, Pelhřimov 2011 (= Bibliotheca viva 2).
- RADIMSKÁ, Jitka – DURAJOVÁ, Miroslava, *Marie Ernestina von Eggenberg (1649-1719) als Sammlerin, Leserin und Übersetzerin*, in: Jill Bepler – Helga Meise (edd.), Sammeln, Lesen, Übersetzen als höfische Praxis der Früher Neuzeit. Die böhmische Bibliothek der Fürsten Eggenberg im Kontext der Fürsten- und Fürstinnenbibliotheken der Zeit, Wiesbaden 2010, s. 363-379
- RANNICHER, Jakob von, *Das Fürstenhaus Schwarzenberg. Ein Denkmal der Erinnerung an Weiland Seine Durchlaucht Carl Fürst zu Schwarzenberg, den Mitgliedern des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Hermanstadt 1859.
- ROYT, Jan – ŠEDINOVÁ, Hana, *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998.
- RUSEK, Václav – VALÁŠKOVÁ, Ladislava – DRHA, Jiří, *Kouzlo barokní lékárny v Kuksu*, Praha 2007.
- RYANTOVÁ, Marie, *Církevní patronát Eggenberků a Schwarzenberků na přelomu 17. a 18. století (1694-1730)*, in: Václav Bůžek (ed.), Život na dvorech barokní šlechty (1600-1700), České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 617-637.
- RYANTOVÁ, Marie, *Vzdělanostní úroveň raně novověkých šlechtičen ve světle štambuchů*, in: Česko-slovenská historická ročenka, Brno 2001, s. 187-193.
- SALAJKA, Milan, *Kalendář, osobní jména a křesťanské svátky*, Praha 1995.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království Českého III*, Praha 1884.
- SCHINDLER, Otto G., *Adeliges Landleben mit dem Wienerischen Hanswurst (Die „Alt-Wiener Volkskomödie“ am Schloßtheater von Böhmisches Krumau)*, in: Václav Bůžek (ed.), Život na dvorech barokní šlechty (1600-1750), České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 561-593.

SLÁDEK, Miloš, *Vitr jest život člověka, aneb, Život a smrt v české barokní próze*, Jinočany 2000.

SCHWARZENBERG, Karl zu, *Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg I*, Neustadt an der Aisch 1963.

SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009 (= Monographia historica 11).

SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr v polovině 17. století očima nejvyššího hofmistra arciknížete Jana Adolfa ze Schwarzenberku z roku 1657*, Folia historica bohemia 27, 2012, s. 263-314.

SMÍŠEK, Rostislav, *Deník Ferdinanda ze Schwarzenberku jako pramen historického bádání. Příspěvek k poznání mobility císařského dvora na sklonku 17. století*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.-18. století*, Pardubice 2007, s. 129-161.

SMÍŠEK, Rostislav, *Die Heiratsstrategien der Fürsten zu Schwarzenberg 1600 bis 1750*, in: Ronald G. Asch – Václav Bůžek – Volker Trugenberg (edd.), *Adel in Südwestdeutschland und Böhmen 1450-1850*, Stuttgart 2013 (= Veröffentlichungen der Kommission für geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg 191, Reihe B), s. 127-154.

SMÍŠEK, Rostislav, *Die Schwarzenberger und ihr Weg an den Kaiserhof im 17. und zu Beginn des 18. Jahrhunderts*, in: Anna Fundárková – István Fazekas (edd.), *Die weltliche und kirchliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wiener Kaiserhof im 16.-17. Jahrhundert*, Wien 2013 (= Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien 8), s. 441-468.

SMÍŠEK, Rostislav, *“Dvorská“ kariéra očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku*, Jihočeský sborník historický 73, 2004, s. 94-120.

SMÍŠEK, Rostislav, *Hrabě Jan Adam Questenberk a proměny jeho dvora v první polovině 18. století*, in: Josef Hrdlička – Pavel Král (edd.), *Studentská vědecká konference HISTORIE 2000*, České Budějovice 2001, s. 125-166.

SMÍŠEK, Rostislav, *Komunikační síť knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku na přelomu 17. a 18. století*, Theatrum historiae 9, 2011, s. 333-355.

SMÍŠEK, Rostislav, *Šlechtic a sňatek ve druhé polovině 17. století. Sňatkové strategie Jana Adolfa a Ferdinanda ze Schwarzenberku*, Folia historica bohemia 24, 2009, s. 167-198.

SOUKUP, Václav, *Přehled antropologických teorií kultury*, Praha 2000.

- SPÁČILOVÁ, Libuše – SPÁČIL, Vladimír – BOK, Václav, *Glosář starší němčiny k českým pramenům*, Olomouc 2014.
- STOLÍČKA, Ondřej, *Zásobování schwarzenberské domácnosti ve druhé polovině 17. století*, České Budějovice 2015 (diplomová práce).
- STORCHOVÁ, Lucie, *Conditio humana – konstanta (č) i historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*, Praha 2007.
- ŠRONĚK, Michal – HORNÍČKOVÁ, Kateřina – IVANEGA, Jan, *Zbožnost, účelnost, reprezentace. Zařizování kostelů na schwarzenberských panstvích v 17. a 18. století*, České Budějovice 2020.
- TLAMSOVÁ, Hanka, *Marie Justina ze Schwarzenberku. Obraz (nemocné) šlechtičny v polovině 17. století*, České Budějovice 2012 (bakalářská práce).
- TUMA, David, *Schwarzenberská lovecká zařízení*, in: Ludmila Ourodová-Hronková (ed.), *Schwarzenberská krajina Hlubocka a Třeboňska v letech 1660-1930*, České Budějovice 2017, s. 106-120.
- VALENTA, Aleš, *Lesk a bída barokní aristokracie*, Hradec Králové 2011.
- VÁLKA, Josef, *Homo festivans*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 5-19.
- VAVERKOVÁ, Zuzana, *Lovecké tradice Schwarzenbergů a dochované artefakty*, in: Ludmila Ourodová-Hronková (ed.), *Schwarzenberská krajina Hlubocka a Třeboňska v letech 1660-1930*, České Budějovice 2017, s. 132-154.
- VOIT, Petr, *Encyklopedie knihy*, Praha 2006.
- VOKÁČOVÁ, Petra, *Dvorní cesta císaře Karla VI. do Karlových Varů 1732*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 457-468.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, *Průvodce všedním životem v novověku*, České Budějovice 2009.
- WALKMBERSKÝ Z WALKMBERKU, Matouš Philomates, *Zahrádka růžová žen plodných*, in: Jana Ratajová – Lucie Storchová (edd.), *Děti roditi jest božské ovotce. Gender a tělo v českojazyčné babické literatuře raného novověku*, Praha 2013, s. 245-418.
- WONDRÁK, Eduard – SAJNER, Josef, *Z historie moravských chirurgů, ranhojičů a lazebníků*, *Vlastivědný věstník moravský* 41, 1989, č. 3, s. 346-351.

- WOLF, Adam, *Fürst Ferdinand von Schwarzenberg. 1652-1703*, in: Adam Wolf (ed.), *Geschichtliche Bilder aus Österreich II*, Wien 1880, s. 146-197.
- WURZBACH, Constantin von, *Biographische Lexikon des Kaiserthums Oesterreich XV-XXXXIV*, Wien 1866-1882.
- WÜST, Wolfgang, *Die Schwarzenberg in Franken und Böhmen. Freiherren – Grafen – Fürsten*, Jahrbuch für frankische Landesforschung 74, 2014, s. 113-130.
- ZÁLOHA, Jiří, *Českokrumlovský soupis hudebnin z počátku 18. století*, Hudební věda 6, 1969, č. 3, s. 365-376.
- ZÁLOHA, Jiří, *Die Schwarzenberger und ihr Interesse für das Theater und die Musik*, in: Václav Bůžek (ed.), *Spojující a rozdělující na hranici – Verbindendes und Trennendes an der Grenze, České Budějovice 1992 (= Opera historica 2)*, s. 73-76.
- ZÁLOHA, Jiří, *Hrabata ze Schwarzenberku – 1599*, *Obnovená tradice* 10, 1999, č. 19, s. 34-37.
- ZÁLOHA, Jiří, *Hudba a divadlo na českokrumlovském zámku v době Eggenberků a Schwarzenberků*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600-1750)*, České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 549-560.
- ZÁLOHA, Jiří, *Hudební život na dvoře knížat ze Schwarzenbergu v 18. století*, Hudební věda 24, 1987, s. 43-62.
- ZÁLOHA, Jiří, *Pět barokních šlechticů v Českém Krumlově*, in: Václav Bůžek – Anna Kubíková – Jiří Zálaha (edd.), *Baroko v Českém Krumlově, Třeboň 1995*, s. 11-18.
- ZÁLOHA, Jiří, *O původu Schwarzenberků*, *Obnovená tradice* 12, 2001, č. 24, s. 55-57.
- ZÁLOHA, Jiří, *Schwarzenberkové na Českém Krumlově*, *Obnovená tradice* 4, 1994, č. 10, s. 1-3.
- ZÁLOHA, Jiří, *Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenberku*, Hluboká nad Vltavou 1991.
- ZÁLOHA, Jiří, *Vztahy Schwarzenbergů k panovnickému rodu v 18. století*, *Obnovená tradice* 10, 1999, č. 20, s. 30-32.
- ZOLLINGER, Manfred, *Auf Kriegsfuß mit dem Zufall? Lotterien in der Habsburgermonarchie ca. 1700 bis 1751*, in: Stefan Seitschek – Sandra Hertel (edd.), *Herrschaft und Repräsentation in der Habsburgermonarchie (1700-1740)*, Boston-Leiden 2020, s. 329-355.
- ŽÁKOVÁ, Michaela, *K úloze a významu filantropie ve šlechtickém prostředí. Nadace pro šlechtičny v habsburské monarchii*, *Časopis Národního muzea, Řada historická* 186, 2017, s. 7-28.

5.4 Internetové zdroje

Česko-německý slovník Františka Štěpána Kotta [převzato z <http://kott.ujc.cas.cz/index.php?vstup=&idHeslo=100870&zpusob=error&hledat=&popis=&heslo=>, odkaz funkční k 9. 7. 2022].

Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm [převzato z <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB#0>, odkaz funkční k 9. 7. 2022].

Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache [převzato z <https://www.dwds.de/>, odkaz funkční k 9. 7. 2022].

Encyklopedie knihy v českém středověku a raném novověku [převzato z https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Minu%C4%8Dn%C3%AD_figura, odkaz funkční k 17. 11. 2022].

Slovník cudzích slov [převzato z <http://slovnkcudzichslov.sk/slovo/kontu%C5%A1>, odkaz funkční k 9. 7. 2022].

Wiener Berufe – Lexikon [převzato z <https://www.familia-austria.at/index.php/forschung-und-service/kronlaender-seiten/78-oesterreichische-laender/niederoesterreich/463-wiener-berufe-lexikon>, odkaz funkční k 9. 7. 2022].

6. Obrazové přílohy

1. Marie Terezie ze Schwarzenberku, rozená z Lichtenštejna [převzato z Marie MŽYKOVÁ, *K portrétům Schwarzenbergů v českých sbírkách*, in: Zdeněk Bezecný – Martin Gaži – Martin C. Putna (edd.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 297].
2. Josef Adam ze Schwarzenberku [převzato z Marie MŽYKOVÁ, *K portrétům Schwarzenbergů v českých sbírkách*, in: Zdeněk Bezecný – Martin Gaži – Martin C. Putna (edd.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 297].
3. Zámek Český Krumlov [převzato z August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého III*, Praha 1884, s. 1].
4. Interiér kabinetu Marie Terezie v Kvítkově Dvoře [převzato z Petr PAVELEC, „*Schwarzenberský malíř*” *František Jakub Prokys*, in: Zdeněk Bezecný – Martin Gaži – Martin C. Putna (edd.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 254].
5. Kryptoportrét Marie Terezie z Lichtenštejna a Adama Josefa ze Schwarzenberku v interiéru velkého sálu Bellarie v Českém Krumlově [převzato Petr PAVELEC, „*Schwarzenberský malíř*” *František Jakub Prokys*, in: Zdeněk Bezecný – Martin Gaži – Martin C. Putna (edd.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 258].
6. Přední strana kalendářů ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku [SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12].
7. Ukázka zaznamenaných položek v kalendáři ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku [SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12].
8. Jeden z dalších listů kalendáře ke psaní [SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbírká rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 8, 12].

Obr. 1 Marie Terezie ze Schwarzenberku, rozená z Lichtenštejna

Obr. 2 Josef Adam ze Schwarzenberku

Obr. 3 Zámek Český Krumlov

Obr. 4 Interiér kabinetu Marie Terezie ze Schwarzenberku v Kvitkově Dvoře

Obr. 5 Kryptoportrét Marie Terezie ze Schwarzenberku, rozené z Lichtenštejna, a Adama Josefa ze Schwarzenberku v interiéru velkého sálu Bellarie v Českém Krumlově

Obr. 6 Přední strana kalendářů ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku

Latus		183, 1
eodem hor die (protoladafrod)		148
Luzast		
du 10 du gold arbritar vru		
du zugul hor dngl. abp bapfa		
3/45 du bin. Sub (14) zugul	21	
eodem die s du Adam in baul		
gug. fiedt b Ennuf. duc. und 8 du		
Dilbragold. m. d. zugul	33, 12	
du vruos b Ennuf. in baul		
und fong. fiedt, m. d. fua	25, 12	
eodem Luzast du Zugul		
Marvruul hor 2 b Zugul	2, 10	
du 13 du Zugul hor vru		
du vru du f. d. zugul g. fua b fiedt		
b Ennuf. duc. m. d. fua	25, 12	
du 14 du 24 f. hor f. d. fua		
Subau d. fua vru g. 3. d. m. d. fua	1, 12	
Latus		292, 53

Obr. 7 Ukázka zaznamenaných položek v kalendáři ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku

	Latus	872	74
hon admo faw in faw in faw			4 30
Item zu faw faw in faw in faw			
o König, die: id est, 24, 54, 54, und 6			
Dilburgale, und zu faw in faw			30, 54
der Carl die faw in faw, zur faw			
des faw zu faw in faw, in faw			1
Item die faw in faw in faw			
hon faw, die faw No 240 zu faw			5
Item die faw in faw in faw			
Item faw, und faw zu faw in faw			14
Item die faw in faw in faw			
hon faw zu faw, die faw No 241			
zu faw			7
Item hon faw in faw in faw			
zu faw, die faw No 242 zu faw			7 54
Item die faw in faw in faw			
Item die faw, die faw in faw			
Item die faw in faw			8
Item die faw in faw in faw			
Item die faw die faw No 243 zu faw			50
Latus		993	79

Obr. 8 Jeden z dalších listů kalendáře ke psaní Marie Terezie ze Schwarzenberku